

"Avrupa Birliği tarafından
finanse edilmiştir"

EŞİTLİK MÜCADELESİ SÜRÜYOR!

ESHİD
Eşit Haklar
İçin
İzleme Derneği

**EŞİTLİK
FORUMU**

**ESİTLİK
MÜCADELESİ
SÜRÜYOR!**

İÇİNDEKİLER

"Bu yayının, Avrupa Birliği'nin maddi desteğiyle hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla İnsan Haklarına Eşit Erişim İçin Kampanya Projesi'nin yürütücülere olan Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD), Sosyal Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği (SKYGD) ve Karadeniz Kadın Dayanışma Derneği'nin (KARKAD-DER) sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir."

Gümüşsuyu Mh., Ağa Çırağı Sk. Pamir Apt. No:7 Daire:1,
34437 Beyoğlu/İstanbul
Tel: 0212 293 63 77
esithaklar@gmail.com
www.esithaklar.org

YAZARLAR

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği Ekibi

GRAFİK-TASARIM

Bariş Hacınoğmanoğlu

BASKI MATBAA

BİON MATBAACILIK
Orta Mah. İbrahimağa Cad. No:18 Kısım İş Merkezi B Blok K:3/8
Bayrampaşa, İstanbul - Türkiye
Tel: 444 23 93 / bionmatbaa.com

İSTANBUL - 2020

06 1215 – Magna Carta Libertatum

08 1689 – İngiliz Haklar Bildirgesi

10 4 Temmuz 1776 – Amerikan Devrimi ve Bağımsızlık Bildirgesi

12 1789 - Fransız Devrimi ve İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi

14 1791- 1804 – Haiti Devrimi

18 20 Temmuz 1848 - Seneca Falls, Dünyanın İlk Kadın Hakları Bildirgesi

20 8 Mart 1857 – Dünya Kadınlar Günü

24 22 Eylül 1862 – Özgürlük Bildirgesi ile ABD’de Köleliğin Kaldırılması

26 19 Eylül 1893 – Kadınların İlk Kez Seçme ve Seçilme Hakkını Kazanması

28 19. Yüzyıl – Osmanlı’da Köleliğin Kaldırılması

30 1903 – Birleşik Krallık Süfrajat Hareketi

32 1930 - 1934 - Türkiye’de Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkını Kazanması

34 1945 – Birleşmiş Milletler’in Kuruluşu

36 20 Kasım 1945 - 1946 – Nürnberg Mahkemeleri

38 10 Aralık 1948 – İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin Kabul Edilmesi

40 1948 – Amerikan Devletleri Örgütü’nün Kuruluşu

42 1949 – Avrupa Konseyi’nin Kuruluşu ve 4 Kasım 1950 – Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Kabul Edilmesi

44 1 Aralık 1955 – ABD’de Rosa Parks Öncülüğünde Başlayan Otobüs Boykotları

46 1956 - Köleliğin, Kölelik Ticaretinin ve Köleliğe Benzer Uygulamaların ve Kurumların Ortadan Kaldırılmasına Dair Birleşmiş Milletler Ek Sözleşmesi

48 1957 - Zorla Çalıştırmanın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi

50 1960 - UNESCO Eğitimde Her Türlü Ayrımcılığa Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi

52 1961 – Avrupa Sosyal Şartı

54 1963 – Afrika Birliği Örgütü’nün Kuruluşu ve Afrika Birliği

56 1965 – Selma -Montgomery Yürüyüşü

İÇİNDEKİLER

- 58 21 Aralık 1965 - Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi
- 60 1966 - Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
- 62 28 Haziran 1969 - Stonewall Ayaklanmaları
- 64 1973 - Birleşmiş Milletler Apartheid Suçunun Ortadan Kaldırılması ve Cezalandırılması için Uluslararası Sözleşme
- 66 5 Nisan 1977- San Francisco Engelli Hakları Protestoları
- 68 18 Aralık 1979 - Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (CEDAW) Kabul Edilmesi
- 70 27 Nisan 1987 - Türkiye İlk Kamusal LGBTİ+ Eylemi
- 72 20 Kasım 1989 - Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Kabul Edilmesi
- 74 1994 - Apartheid Rejiminin Sonu
- 76 1 Nisan 2001- İlk Yasal LGBTİ+ Evlilik
- 78 2001 - Durban Deklarasyonu ve Eylem Planı
- 80 2003 - Türkiye'de Gerçekleştirilen İlk Onur Yürüyüşü

- 82 13 Aralık 2006 - Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin Kabul Edilmesi
- 84 11 Mayıs 2011 - İstanbul Sözleşmesi (Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi)
- 86 2013 Black Lives Matter (BLM) / Siyahların Hayatı Değerlidir

ÖNSÖZ

“Eşitlik Mücadelesi Sürüyor!” başlığı ile oluşturduğumuz küresel insan hakları mücadelesini anlatan bu almanak, üç yıl boyunca yürütülen “İnsan Haklarına Eşit Erişim İçin Kampanya Projesi”nin bir parçası olarak tasarlandı. Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu İnsan Hakları Avrupa Aracı (DİHAA) finansal desteği ile Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD), Sosyal ve Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği (SKYGD) ve Karadeniz Kadın Dayanışma Derneği (KARKAD-DER) tarafından yürütülen bu proje, süregelen ayrımcılık yasağı ihlalleri karşısında Türkiye’de “eşitlik” kavramının yaygınlaştırılması, içselleştirilmesi ve bu amaçlara yönelik mücadelenin devamlılığına katkı sunmayı amaçlıyor.

Tarihten günümüze, farklı ırk, etnik köken, din, inanç grubuna mensup kişiler, kadınlar, engelliler, çocuklar ve LGBTİ+lar tarafından yürütülen hak mücadelelerinin ortak paydası her zaman temel hak ve özgürlüklere eşit erişim oldu ve olmaya da devam etmekte. Almanakta bulunan 39 farklı başlık, 13. yüzyıldan itibaren tarihin farklı noktalarında, farklı hak özneleri ya da grupların farklı yöntemlerle yürüttüğü mücadeleye odaklanıyor. Almanaga eklenen başlıkların seçiminde ana kriterlerden biri; bu yukarıda saydığımız çeşitli hak alanlarında atılmış bir ilk adım ya da kendisinden sonra gelen bir mücadeleye ilham kaynağı oluşu idi.

Ayrımcılık karşıtı ve eşitlik talebi ile yürütülen mücadeleye daha da çok ihtiyaç olan günümüzde, tarihsel olarak sarf edilen çaba ve kazanımlara geriye dönüp bakmanın önemli olduğunu düşünüyor; bu almanağın eşitlik mücadelesinin bir parçası olan herkese, insanlık tarihinde ne kadar yol kat edildiği ve aynı zamanda daha kat edilmesi gereken ne kadar fazla yol olduğunu hatırla/t/mak istiyoruz. Eşitlik mücadelesinin, tıpkı geçmişte olduğu gibi bugün de bütüncül bir dayanışma içinde yürütülmesi gerektiğini, içinden geçtiğimiz zorlu pandemi koşullarında bir kez daha anlıyoruz.

Bu almanağın oluşturulmasına katkı sunan danışmanımız Serpil Odabaşı’na, Çakıl Eyüboğlu, Feyzanur Erkale ve Barın Gültekin’e, eserlerini bizimle paylaşan Evrim Kepenek ve Semih Özkarakaş’a, almanağın hazırlanması sürecinde görev alan tüm Eşit Haklar İçin İzleme Derneği ekibine ve gönüllülerine, son olarak verdikleri finansal destek ile projenin gerçekleşmesini sağlayan Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu’na teşekkürlerimizi sunarız.

Bu çalışmanın eşitlik mücadelesine farklı bir bakış açısı ve sürdürülebilirliğine katkı sunmasını umuyoruz.

*Eşit Haklar İçin İzleme Derneği
Karadeniz Kadın Dayanışma Derneği
Sosyal ve Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği*

1215

MAGNA CARTA LIBERTATUM

Dönemin İngiltere Kralı John, Papa III. Innocentius ile toprak sahibi “baronlar” arasında, kralın yetkilerinin yeniden düzenlemesi için imzalanan “Büyük Özgürlük Fermanı” veya “Büyük Ferman” adıyla da bilinen belgedir. Toplumdaki birçok kişi ve grubu sözleşme dışı bırakması bakımından dar kapsamlı olmakla birlikte kralın otokratik yetkilerini kısıtlaması, İngiltere’de monarşiye verilen mutlak güç anlayışını yıkmaya ve herkesin yasaya tabi olduğu düşüncesini temel alan ilk belge olması nedeniyle önemlidir.¹

Magna Carta, ilerleyen zamanlarda, Birleşik Krallık hukuk sisteminde ve Birleşik Krallık İm-

paratorluğu’nun etkilediği bölgelerde temel hak ve özgürlüklere dayanak olarak kullanılmış,² özgürlük ve adaleti temsil eden 39. Maddesi birçok anayasada yerini almıştır.

“Özgür hiç kimse kendi benzerleri tarafından ülke kanunlarına göre yasal bir şekilde muhakeme edilip hüküm giymeden tutuklanmayacak, hapsedilmeyecek, mal ve mülkünden yoksun bırakılmayacak, kanun dışı ilan edilmeyecek, sürgün edilmeyecek veya hangi şekilde olursa olsun zarara uğratılmayacaktır.”

Surrey, Runnymede’de King John Magna Carta’yı imzaladığı anı tasvir eden gravür, New York, Granger Koleksiyonu’nda bulunan, 19. Yüzyıl, eser sahibi belli değil.

King John’un tasviri, Cassell, İngiltere Tarihi (Cassell and Co., Londra 1902)

Magna Carta belgesinin resmi, British Library koleksiyonunda Magna Carta’nın orijinal 4 adet 1215 kopyasından bir tanesi.

“Hak ve adaleti kimseye satmayacağız, reddetmeyeceğiz ve geciktirmeyeceğiz.”

- Magna Carta, Madde 40

1 British Library, ‘Magna Carta: an introduction’ <https://www.bl.uk/magna-carta/articles/magna-carta-an-introduction#> -erişim: 10.09.2020-
2 British Library, ‘Magna Carta: an introduction’ <https://www.bl.uk/magna-carta/articles/magna-carta-an-introduction#> -erişim: 10.09.2020-

1689

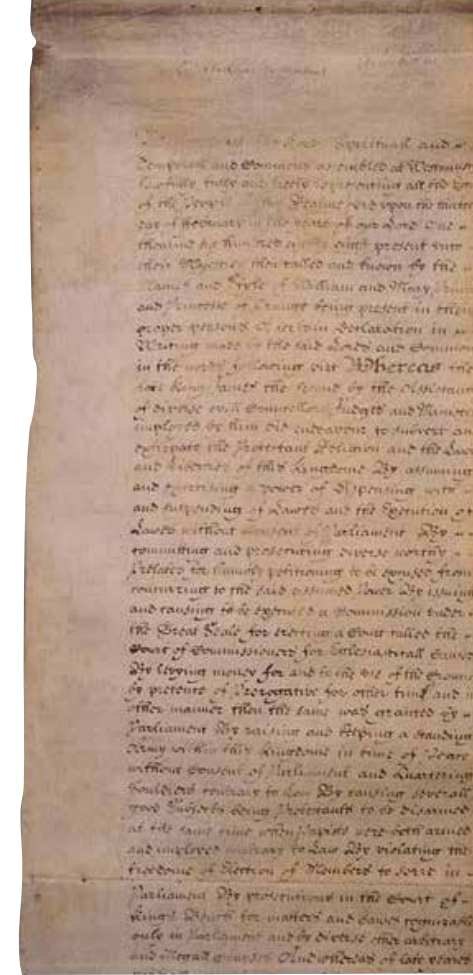
İNGİLİZ HAKLAR BİLDİRGESİ

Magna Carta ile başlayan uzun bir mücadelenin sonucudur. Medeni haklar ve monarşiye ilişkin bazı yasaları düzenlemek üzere yürürlüğe girmiştir. Kral James II, etkinliği artan otoriter yönetim şekli ve Katolikliği yayma amacıyla yasada yaptığı değişiklikler sonucunda “Kral ve halk arasındaki sözleşmeyi” bozmuş, bu sebeple parlamento tarafından tahttan indirilmiştir (1688).³ Parlamento temsilcileri, gelecekte de güvence sağlanması için bir bildirge oluşturulması ve bildirgeye tahttan indirilen Kral James II'nin işlediği suçların da eklenmesine dair karar almış (1689), James'den sonra gelen William ve Mary'e tahta geçmeleri teklif edilmiş, Haklar Bildirgesi'nin uygulanması teklifin bir koşulu olarak sunulmuştur. İngiltere yasal sistemi uyarınca parlamentodan geçen ve kraliyet onayını alan yasa 1689'da yürürlüğe girmiştir.

Bildirge, monarşinin gücünü kısıtlaması ve

bireyler ile parlamentonun hak ve yetkilerini düzenlemesi sebebiyle İngiltere'nin anayasa tarihinde çığır açan niteliktedir. Parlamento'nun sürekliliği, özgür seçimlerin yapılması ile yine parlamento dahilinde ifade özgürlüğünü düzenlerken, parlamento onayı olmadan vergilendirme yapılmasını yasaklar. Yasada yüksek miktarda kefalet veya para cezası, zalimane ve sıra dışı cezalar, yargılamalardaki jüriye dair düzenlemeler, krala dilekçe sunma hakkı ve bu dilekçeler sebebiyle suçlama yapılması ve dava açılmasının yasaklanması gibi medeni ve siyasi haklara dair hükümler mevcuttur.⁴

Bildirge, tarihte Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi (1776), Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948) ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950) gibi birçok temel insan hakları metni ya da sözleşmesine ilham kaynağı oldu.⁵

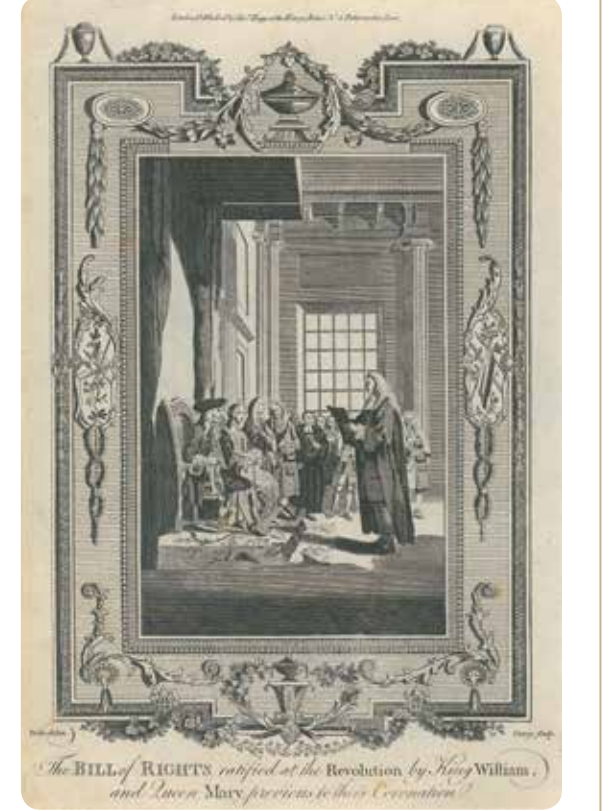

Birleşik Krallık, Ulusal Arşiv'de bulunan Haklar Bildirgesi'nin orijinal kopyası (1689)

“[Parlamento], atalarının buna benzer durumda ilk olarak yaptıkları gibi, eski hak ve özgürlüklerini doğrulamak ve eski hakları ve özgürlüklerini açıklamak üzere aşağıdakileri ilan eder.”

– Bildirge, Önsöz

1689'da William III ve Mary II'nin Haklar Bildirgesi'ni imzalamasını tasvir eden gravür, (Samuel Wale, 1783)

“1689 Haklar Bildirgesini temsil eden alegorik bir gravür, eser sahibi belirsiz (1803, Hume'un İngiltere Tarihi)”

3 British Library, 'The Bill of Rights' <https://www.bl.uk/collection-items/the-bill-of-rights> -erişim: 10.09.2020-
4 Bill of Rights [1688] <https://www.legislation.gov.uk/aep/WillandMarSess2/1/2/introduction> -erişim: 10.09.2020-
5 History, 'English Bill of Rights' <https://www.history.com/topics/british-history/english-bill-of-rights> -erişim: 10.09.2020-

“Tüm insanlar eşit yaratılmışlardır;
Yaradanları tarafından kendilerine belirli
devredilemez haklar bahşedilmiştir;
yaşam, özgürlük ve mutluluğa erişme
hakları da bunların arasındadır.”

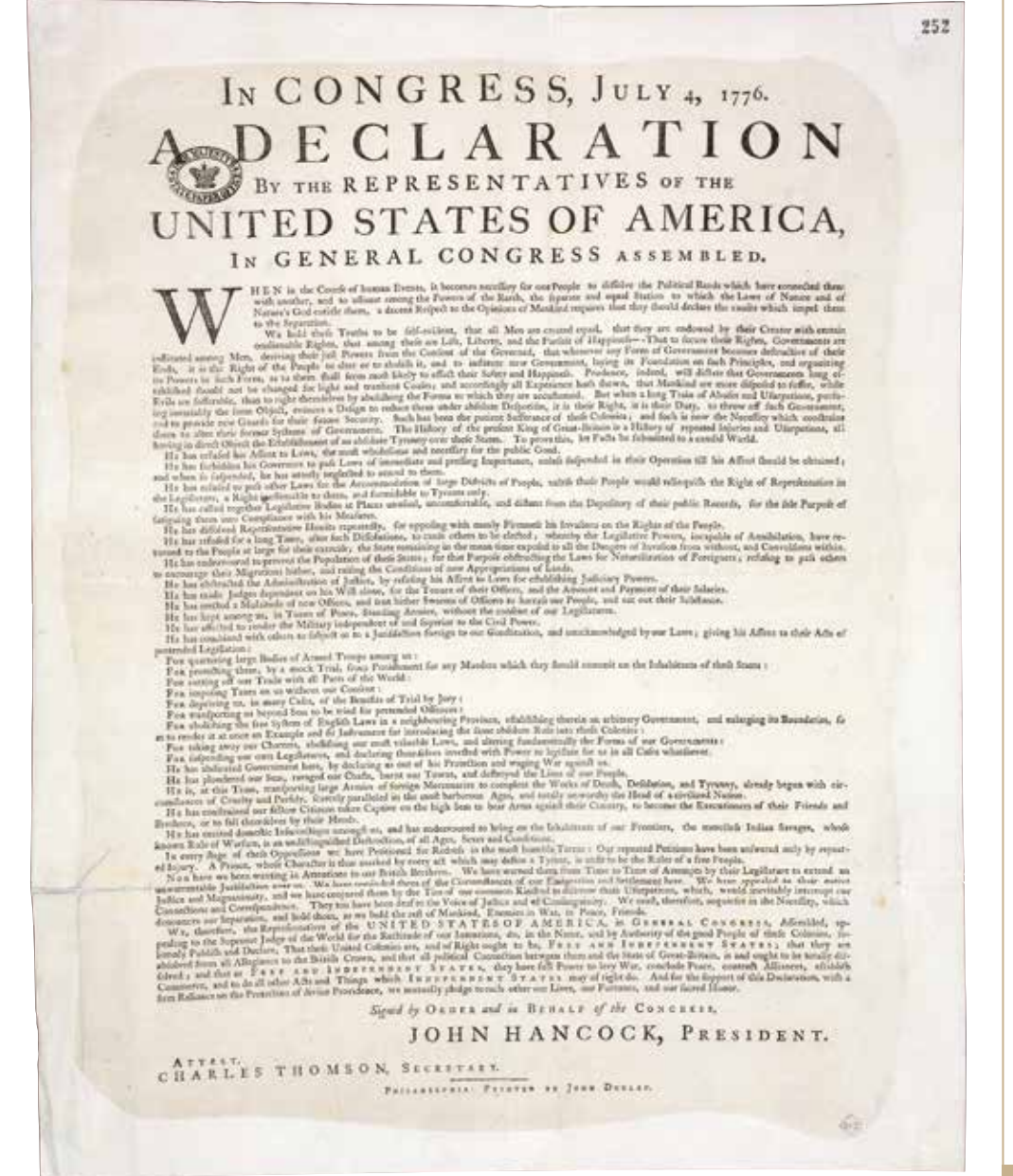
- Bildirge, Önsöz

Boston Çay Partisi (1773). Sarony & Major tarafından yapılan litograf, 1846

“Kongre bağımsızlığı oyluyor,
(1784 – 1801 arası) eser sahibi belli değil”

“Bağımsızlık Bildirgesi
(1776), Birleşik Krallık
Ulusal Arşivleri”

1776

AMERİKAN DEVRİMİ VE BAĞIMSIZLIK BİLDİRGESİ

13 koloninin Büyük Britanya Krallığı'ndan ayrıl-
rak bağımsızlıklarını ilan ettikleri belgedir. Bildir-
ge sadece bağımsızlık ilanıyla sınırlı kalmamış,
bütün insanların dünyaya özgür ve eşit geldiğini,
hükümetler veya devletler tarafından bahşedil-
memiş ve onların keyfine tabi olmayan, devredi-
lemez haklara sahip olduğunu da beyan etmiştir.

Bildirge'nin yayınlanmasının ardından, belgede
yer alan “bütün insanlar dünyaya özgür ve eşit
gelir” ifadesine rağmen köleliğin devam etmesi
çokça eleştirilmiştir. Thomas Jefferson, metnin

ilk taslağına köleliğin, Amerika'ya İngiltere Kralı
George III tarafından zorla getirildiğine dair bir
paragraf eklese de metnin son halinde bu kısma
yer verilmemiştir.⁶

Dönemin Amerika'sında yaşanan kadın-erkek
eşitsizliği, siyahlara yönelik ayrımcılık ve ben-
zeri sorunlar bildirgenin yayımlanmasıyla son
bulmasa da bildirgenin çizdiği insan hakları ve
toplum ideali çerçevesi o günden bugüne çeşitli
insan hakları mücadelesi ve sözleşmelerine il-
ham olmuştur.

6 University of Washington, 'Documents that Changed the World: The Declaration of Independence's deleted passage on slavery, 1776'
<https://www.washington.edu/news/2016/02/25/documents-that-changed-the-world-the-declaration-of-independences-deleted-passage-on-slavery-1776/> -erişim: 05.11.2020-

1789

FRANSIZ DEVRİMİ VE İNSAN VE YURTTAŞ HAKLARI BİLDİRİSİ

Fransız Devrimi, Fransa halkının mutlak monarşinin kaldırılarak, vatandaşlık ve haklar temelinde demokratik bir cumhuriyet ilan edilmesine olanak sağladığı devrim hareketidir. Devrim, sadece Fransa'ya değil Avrupa'daki pek çok ilerici harekete de ilham olmuştur.

Devrimin, Bastille Hapishanesi'nin halk tarafından basılması (14 Temmuz 1789) ile başladığı yaygın kabul görür. Bu ve benzeri diğer toplumsal gelişmelerin ardından toplanan Ulusal Meclis, Aydınlanma Çağı felsefesi düşünürlerinin, özellikle de Jean-Jacques Rousseau'nun de-

mokrasi, felsefe ve siyaset anlayışına dayanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ni kabul etti.

Bildiri, temel olarak doğal haklar doktrini üzerinden evrensel insan hakları değerleri üzerine kuruludur. Bildiriye çağırıcı nitelik kazandıran kısımlardan biri; kamu otoritelerinin amacının belli bir kesimin yararı için değil, insan haklarının güvencesini sağlamak için olduğu fikrinin, resmi ve yazılı olarak deklare edilmesidir. Madde 2'de belirtilen temel haklar ise, "özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnme haklarıdır".⁷

Eugène Delacroix, Halka Yol Gösteren Özgürlük (1830)

“İnsanlar, haklar bakımından özgür ve eşit doğar ve yaşarlar.”

– Bildiri, Madde 1

1791 - Kadının ve Kadın Yurttaşların Hakları Bildirgesi

Yurttaş Hakları Bildirisi ve Fransız Devrimi, ana prensipleri “liberte, fraternite, egalite” olmasına karşın köleliğin kaldırılması ve kadın hakları konularında önemli bir değişiklik yaratmadı. Durumu eleştiren Fransız kadın hakları hareketinin önemli mensuplarından Olympe de Gouges, devrimin ideallerinden uzaklaşan rejime yönelik muhalif yazıları nedeniyle 1793'te dönemin yaygın cezalandırma yöntemi olan gilotin ile idam edildi.

“ Paris ordusu zafer ile Versay'dan dönerken halk ile kavuşuyor. (6 Kasım 1789) (Amerikan Kongre Kütüphanesi)”

Bastille Hapishanesi, (1740-1789)

Her ne kadar bu bildiri, toplumun büyük çoğunluğu için belli hak ve özgürlükleri güvence altına almış olsa da toplumu aktif ve pasif yurttaşlar olarak birbirinden ayırır. Siyasi haklara sahip olan kesim; Fransız, erkek, en az 25 yaşında olan, vergi ödeyen ve “hizmetçi” olarak nitelendirilmeyen kişilerden oluşur. 1789'da Ulusal Meclis'in Anayasa Komisyonu'nda görev yapan Jacques-Guillaume Thouret, Fransa nüfusunun o dönemde yaklaşık 26 milyon olmasına rağmen bu haklardan en fazla 4.400.000 kişinin yararlanabildiğini ifade eder.⁸

⁷ Batıya Yön Veren Metinler, 'İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi' <http://dusuncetarihi.kapadokya.edu.tr/makale/insan-ve-yurttas-haklari-bildirisi-1789.html> -erişim: 09.10.2020-

⁸ Exploring the French Revolution, 'Throuret, Report on the Basis of Political Eligibility' <https://revolution.chnm.org/d/282/> -erişim: 09.10.2020-

1791-1804

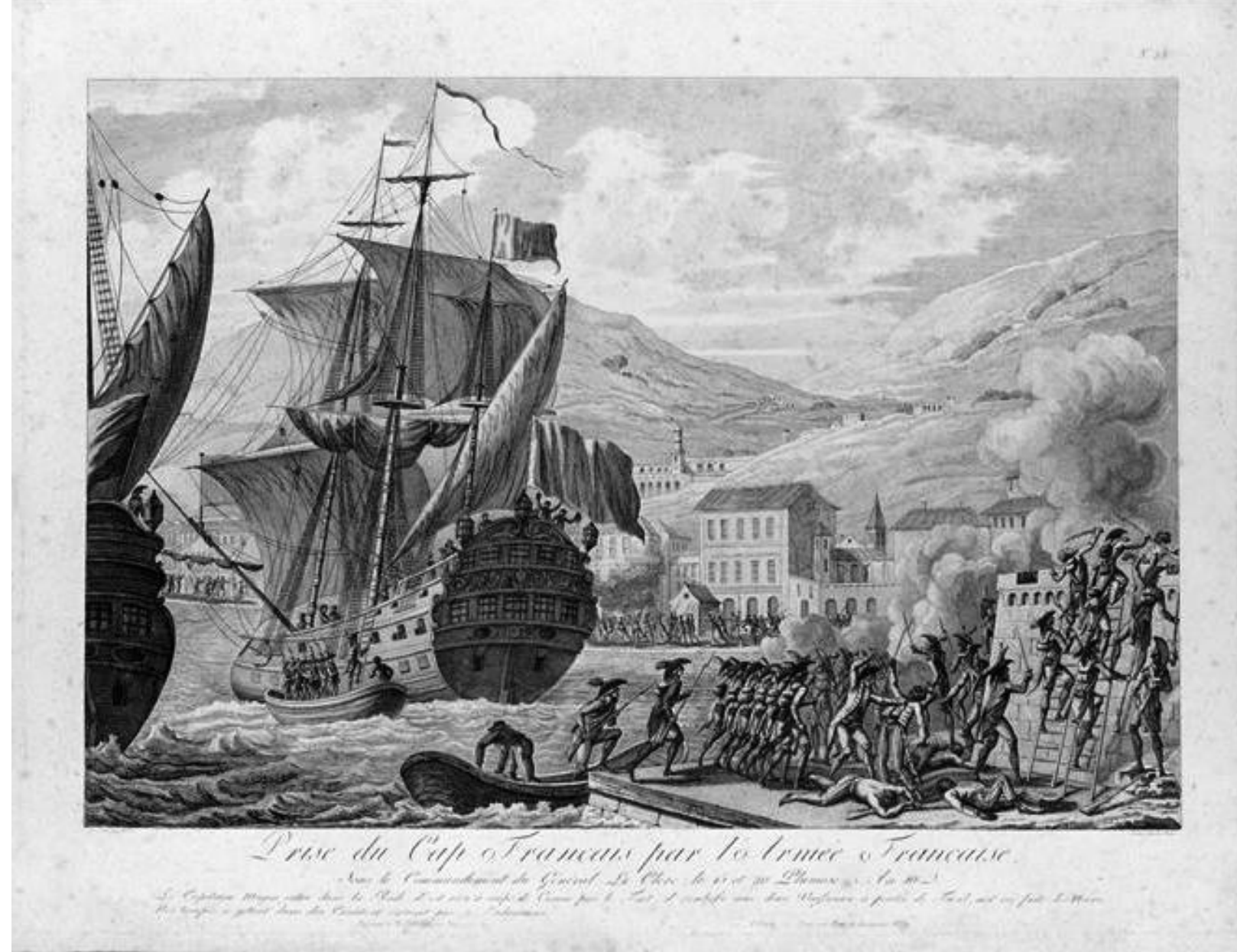
HAİTİ DEVRİMİ

Arka planında Fransız Devrimi ve kendisi de bir köle olan Dutty Boukman'ın yaygınlaştırdığı Yoruba geleneği düşüncesi vardı. Bu düşüncelerin temelinde yatan; adalet, yolsuzluk ve baskının reddedilmesi değerleri devrimin olgunlaşması, halk arasında yaygınlaşması ve gerçekleşmesinde etkili olmuştur.⁹

Bugün Haiti ve Dominik Cumhuriyeti ülkelerinin bulunduğu ada, 1492'de Cristopher Colomb tarafından, bölgede yaşayan yerli Taino ve Arawakan halklarına rağmen İspanya Krallığı adına kolonileştirildi. İspanyollar tarafından Santo Domingo olarak adlandırılan koloninin bulunduğu adanın batı tarafına 17. yüzyılda Fransız güçleri de yerleşmeye başladı. Aynı

yüzyılın sonlarına doğru ada Fransız ve İspanyol birlikteliğinde yönetilmeye başlarken, batıda yer alan Fransız kolonisine Saint Domingue adı verildi. Saint Domingue kolonisi 18. yüzyılda Amerika ve Avrupa'da tüketilen kahve ve şekerin neredeyse yarısının kaynağıydı.¹⁰

Fransız sömürgesi altında en az 773,000 kişinin Afrika'dan zorla kaçırılarak köleleştirildiği ve Saint Domingue'e getirildiği tahmin edilmektedir.¹¹ Bu dönem Saint Domingue'de beş farklı fraksiyon bulunmaktaydı: beyaz, tarla/çiftlik sahipleri; "petit-blancs" adı verilen fakir, mavi yakalı beyazlar -bu iki grup yaklaşık 40,000 kişiden oluşmaktaydı¹²; 30,000 kişiden oluşan özgür siyahlar; o dönem "mulatto" olarak bili-

“Dünyanın gördüğü en büyük ve en iyi koordine edilmiş köle isyanı olan bu olay ile birlikte, Saint-Domingue’de köleleştirilen kişiler, Fransız Devrimi ve dünyayı kölelik meselesini ele almaya zorladı.”

- Ada Ferrer

nen melez kişiler ile yaklaşık 500,000 kişiden oluşan köleleştirilmiş siyahlar.¹³

Haiti Devrimi, kendisi de eski bir köle olan Toussaint L'Ouverture'ün öncülüğünde, köleleştirilen kişilerin büyük çiftlik (plantasyon) sahiplerine karşı ayaklanması ile başladı (12 Ağustos 1791).¹⁴ Fransa Parlamentosu, isyana karşılık vermek adına bazı sömürgelerine yerel düzeyde otonomi veren bir yasa geçirse de halk arasındaki gerginlik azalmak yerine daha da arttı. Bu yasadaki "mal sahiplerinin...aktif vatandaş sayılması" maddesi Saint Domingue'de özgür ve mal sahibi olan siyahlar ile tarla sahibi beyazları vatandaş sayarken, köleleştirilmiş siyahlar ile petit blanc olarak adlandırılan beyazları bu kapsamın dışında bırakıyordu.¹⁵

9 Dr Olukoya Ogen, 'Historicising African Contributions to the Emancipation Movement: The Haitian Revolution, 1791-1805' <https://eprints.soas.ac.uk/5684/> -erişim: 05.09.2020-

10 Ada Ferrer, 'Haiti, Free Soil and Antislavery in the Revolutionary Atlantic' (2012) American Historical Review 117(1), 40.

11 Slavery and Remembrance, 'Haitian Revolution' <http://slaveryandremembrance.org/articles/article/?id=A0066> -erişim: 05.09.2020-

12 Blackpast, 'Haitian Revolution' <https://www.blackpast.org/global-african-history/haitian-revolution-1791-1804/> -erişim: 05.09.2020-

13 Blackpast, 'Haitian Revolution' <https://www.blackpast.org/global-african-history/haitian-revolution-1791-1804/> -erişim: 05.09.2020-

14 The New Yorker, 'The Haitian Revolution and the Hole in French High School History' <https://www.newyorker.com/culture/culture-desk/the-haitian-revolution-and-the-hole-in-french-high-school-history> -erişim: 05.09.2020-

15 Blackpast, 'Haitian Revolution' <https://www.blackpast.org/global-african-history/haitian-revolution-1791-1804/> -erişim: 05.09.2020-

Fransızlar tarafından Fransız Burnu'nun ele geçirilmesi, Dessiné par Nodet Gravé par Le Beau, 19. yüzyıl

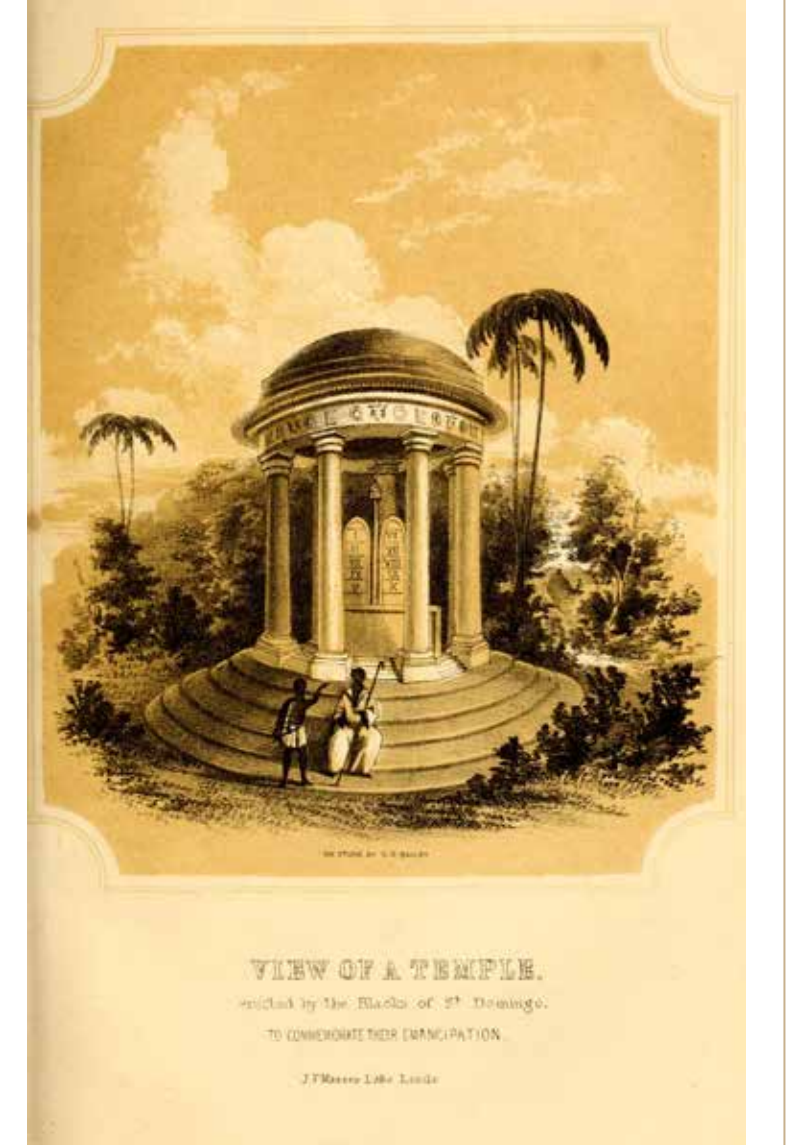
1801'de, koloninin başında bulunan L'Ouverture yönetimi tarafından kölelik, ırk ve renk temelli ayrımcılığı yasaklayan bir anayasa ilan edildi.¹⁶ Bu anayasa Fransa ile birlikte çiftlik sahiplerini mutsuz ederken; köleleştirilmiş siyahlar L'Ouverture'nin Fransa'nın sömürsüne aracı olduğunu ifade ederek Ekim 1801'de bir ayaklanma başlattı. 1803'te Napolyon Bonapart devam eden isyanı bastırmak üzere Fransız birliklerini bölgeye yolladı, bu esnada yakalanan L'Ouverture götürüldüğü Fransa'daki bir hapishanede öldü. Yine eski bir köle ve Haiti Devrimi'nin generallerinden biri olan Jean-Jacques Dessalines, 1803'te Fransız güçlerini yendi, 1 Ocak 1804'te bağımsızlık ilan edilerek ülkeye resmi olarak Haiti ismi verildi.

Böylelikle Haiti, Amerika kıtalarında sömürgeciliğe karşı çıkarak bağımsızlık kazanan ikinci devlet ve siyahlar tarafından yönetilen ilk bağımsız devlet olmuştur.

¹⁶ University of Brown, History of Haiti, <https://library.brown.edu/haitihistory/8.html> -erişim: 05.09.2020-

Crête-à-Pierrot'a hücum, Orijinal çizim Auguste Raffet tarafından, gravür Hébert tarafından. (Histoire de Napoleon, M. de Norvins, 1839, page 239)

St. Domingo'lu (Haiti) Siyahlar tarafından özgürlükleri anısına dikilen bir tapınak (Armistead, Wilson, 1819?-1868)

1848

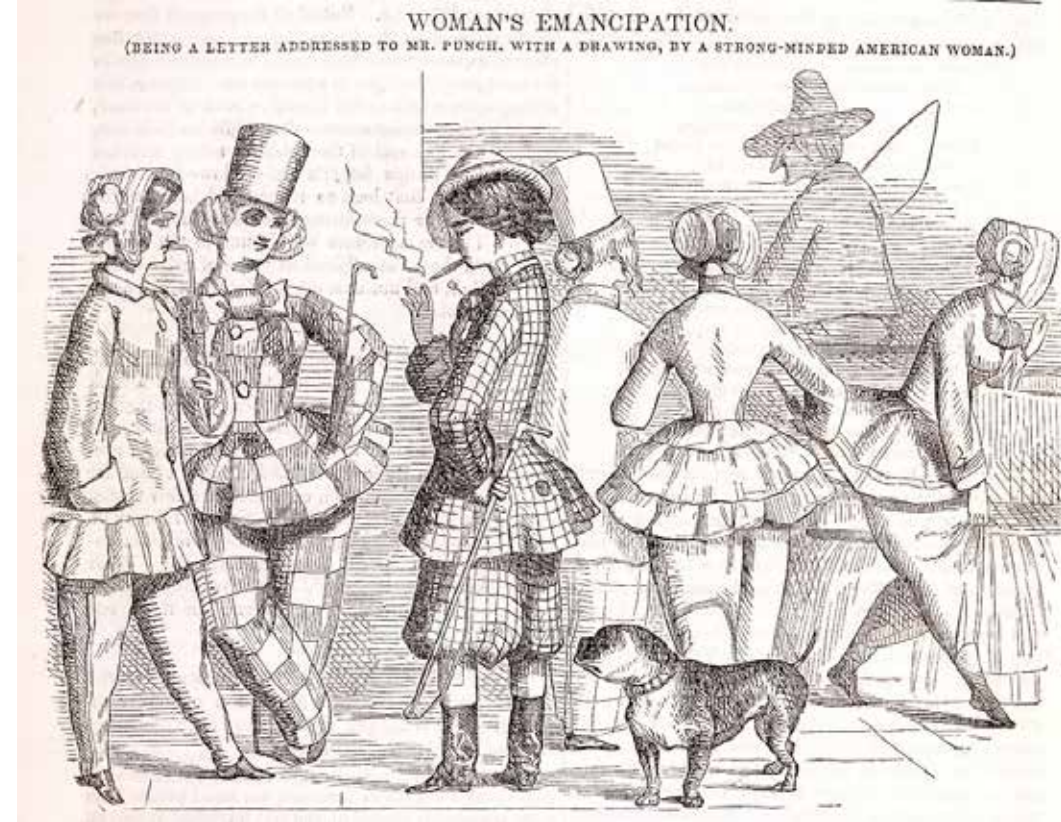
SENECA FALLS, DÜNYANIN İLK KADIN HAKLARI BİLDİRGESİ

19 Temmuz 1848'te büyük çoğunluğu kadınlardan oluşan, bir kısmı köle karşıtı hareket içerisinde de yer almış bir grup insan, kadınların sosyal, medeni ve dini haklarının durumunu konuşmak ve çözümler üretmek üzere Seneca Falls bölgesindeki Wesleyan kilisesinde bir araya geldi. Buluşmanın ilk gününde, Süfrajet hareketinden Elizabeth Candy Stanton tarafından kaleme alınan bildirge taslağı sunuldu ve tartışmaya açıldı.¹⁷

İlk gün yapılan konuşmalarda Elizabeth Candy Stanton ve Lucretia Mott, kadınlara maruz bırakıldıkları ayrımcılığın boyutlarını anlamaları ve kendi hayatlarının sorumluluklarını üstlenmeleri çağrısında bulundu. Buluşmanın ikinci gününde bildirge maddelerinin okunmasına ve tartışılmasına devam edilirken, seçme hakkının bildirgede yer alması konusunda bazı fikir ayrılıkları yaşandı. Bir grup, bu talebin daha rasyonel olan diğer taleplere desteği azaltacağını öne sürerken; Stanton'ın başını çektiği diğer grupsa,

kadınların ancak yasama süreçlerine katılımı ile birlikte geleceğe yön verebileceğini ve haklarını kazanacağını savunuyordu. Toplantıdaki tek Afro-Amerikalı Frederick Douglass, kadınların siyasi temelde olan hak ve özgürlüklerini destekleyen bir konuşma yaparak, eğer kadınlar için de geçerli olmayacaksa seçme hakkını siyah bir erkek olarak kabul etmek istemeyeceğini söyledi.¹⁸

Kadınlar ve erkeklerin eşit yaratılmış olmalarından hareketle hazırlanan bildirge, seçim hakkını da içerecek biçimde 20 Temmuz 1848 günü 68 kadın ve 32 erkek tarafından imzalanarak kabul edildi.¹⁹ Seneca Falls, tarihte kadın haklarına dair ilk bildirge olma özelliği taşıırken; seçme ve seçilme hakkından başlayarak sosyal, medeni ve din özgürlüğüne dair birçok temel hak ve özgürlüğe referans içerir. Seneca Falls, Amerikan Süfrajet hareketine güç veren en önemli uğraklardan biri olarak anılmaktadır.

"Kadınların Özgürlüğü", Harper's New Monthluy Magazine, Ağustos 1851, American Antiquarian

"Bugün bu tür adaletsiz yasaları protesto etmek, mümkünse kanun kitaplarından sonsuza kadar silmek, onları bir utanç ilan etmek için toplandık."

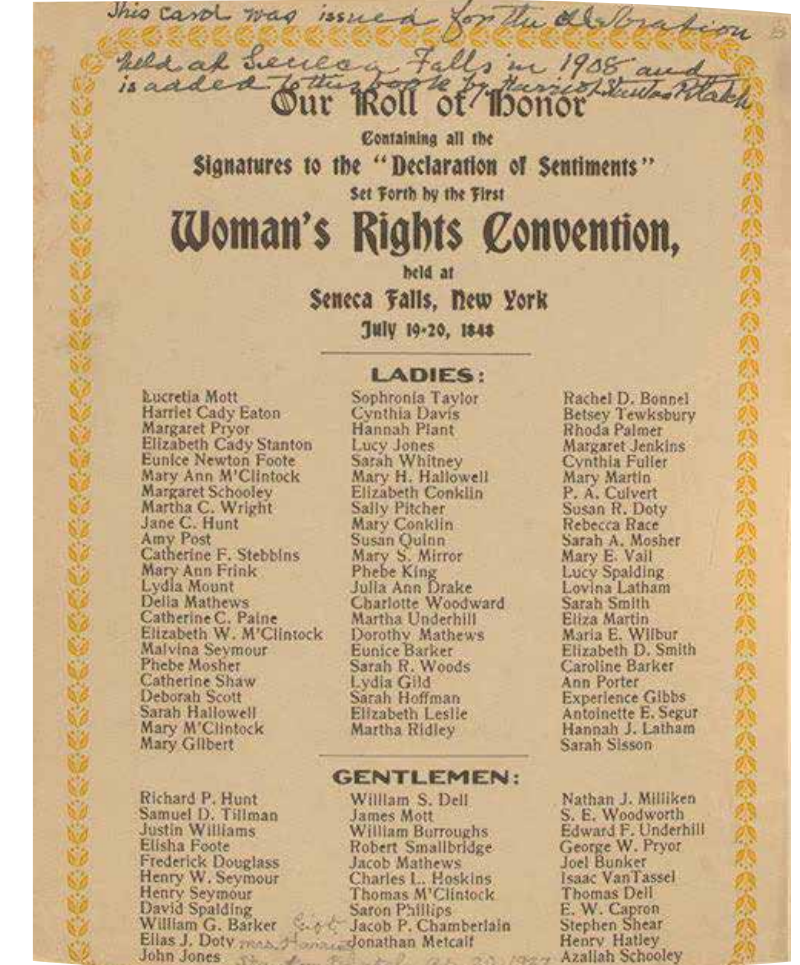
- Elizabeth Cady Stanton, Seneca Falls Toplantısı Konuşması, 19 Temmuz 1848

Ye May session of ye woman's rights convention - ye orator of ye day denouncing ye lords of creation. Harper's weekly dergisi (11 Haziran 1859) (Amerikan Kongre Kütüphanesi)

Elizabeth Cady Stanton ve Diğerleri Senato Komitesi Önünde (New York Daily Graphic, 1878) (Amerikan Kongre Kütüphanesi)

1848'deki Seneca Falls toplantısı imzacıları listesi

¹⁷ Gazete Karınca, 'Dünyanın ilk kadın hakları bildirgesi 'Seneca Falls'ın 169. yıldönümü' <https://gazetekarınca.com/2017/07/dunyanin-ilk-kadin-haklari-bildirgesi-seneca-fallsin-169-yildonumu> -erişim: 02.10.2020-

¹⁸ Blackpast, 'Frederick Douglass on Woman Suffrage' <https://www.blackpast.org/african-american-history/1888-frederick-douglass-woman-suffrage/> -erişim: 02.10.2020-

¹⁹ Gazete Karınca, 'Dünyanın ilk kadın hakları bildirgesi 'Seneca Falls'ın 169. yıldönümü' <https://gazetekarınca.com/2017/07/dunyanin-ilk-kadin-haklari-bildirgesi-seneca-fallsin-169-yildonumu> -erişim: 02.10.2020-

1857

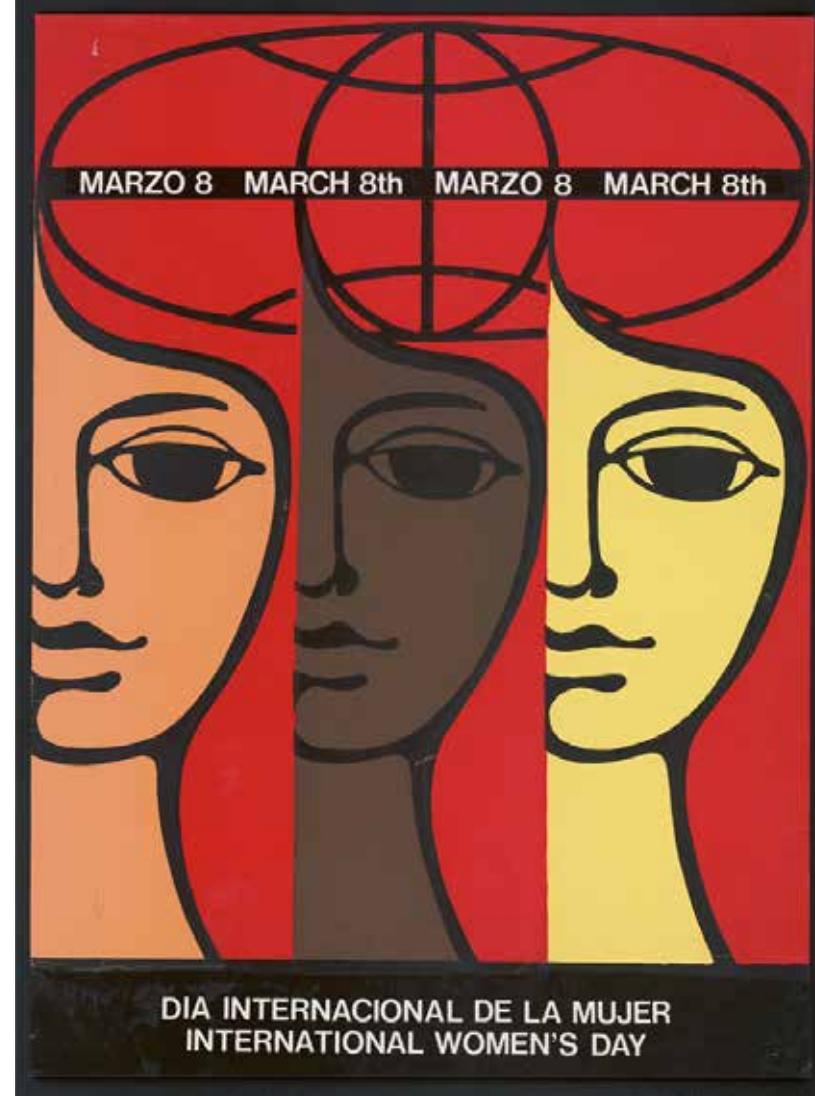
DÜNYA KADINLAR GÜNÜ

Tarihte ilk kadınlar günü, Amerikan Sosyalist Partisi tarafından ulusal çapta 28 Şubat 1928'de New York'ta düzenlendi. Bir iddiaya göre Kadınlar Günü, 8 Mart 1857'de tekstil işçisi kadınların çalışma saatlerinin azaltılması, eşit işe eşit ücret gibi taleplerle yaptıkları, kolluk güçleri tarafından sert biçimde bastırılan eylemi anmak üzere düzenlenmişti. Bazı Fransız feminist yazar ve akademisyenlere göre ise bu iddia, "Sovyet veya Komünizm içermeyen bir alternatif" olarak üretilmiştir.²⁰

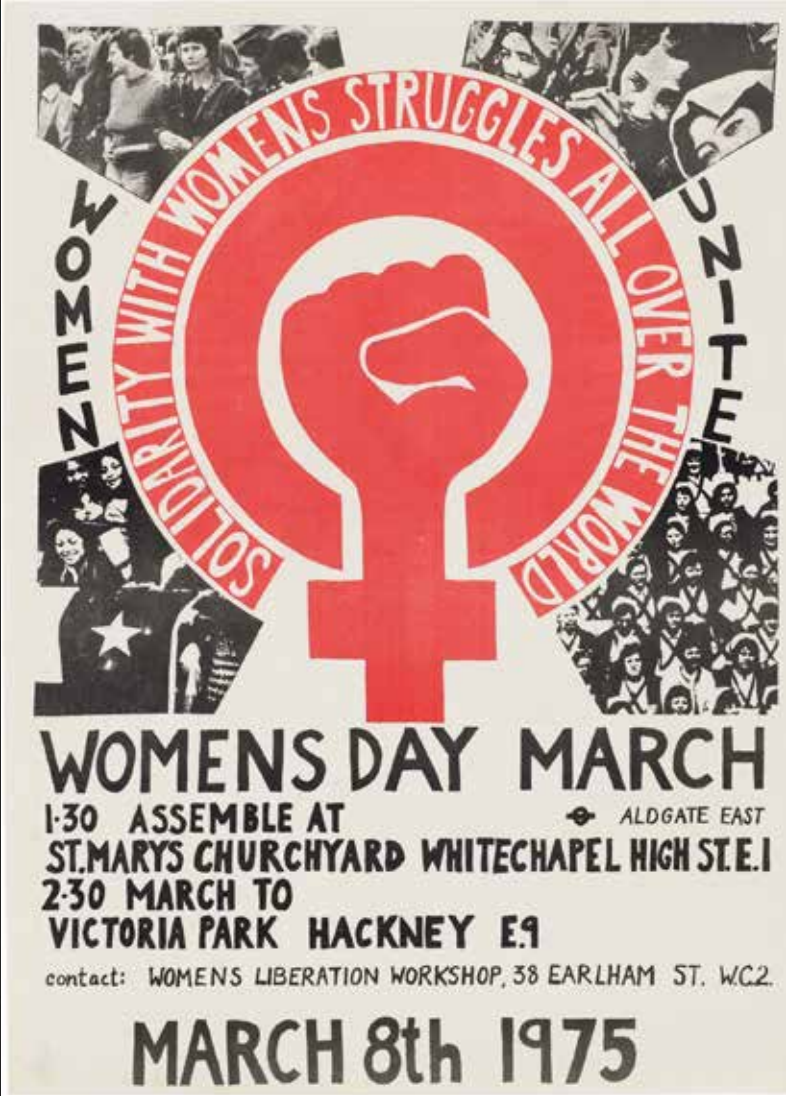
Kadınlar Günü'nün uluslararası düzeyde kabul görmesi, 26-27 Ağustos 1910 tarihlerinde Kopenhag'da yapılan Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı'nda gündeme geldi. Amerikan Sosyalist Partisi'nin düzenlediği Kadınlar Gü-

nü'nden ilham alan Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nden üç önemli isim; Clara Zetkin, Paula Thiede ve Käthe Duncker diğer üyelerin de desteğiyle bu günün önerilmesi ve kabul edilmesine öncülük ettiler. Uluslararası Kadınlar Günü, 1 yıl sonra 1911'de milyonlarca kadının bir araya geldiği mitinglerle Avusturya, Danimarka, Almanya ve İsviçre'de Şubat ayının son pazar günü kutlandı.

Uluslararası Kadınlar Günü, Rusya'da kadınların ekmek ve barış sloganıyla sokağa döküldükleri 1917'ye kadar farklı günlerde kutlandı. 1917 yılının 8 Mart (Gregoryen takviminde 23 Şubat) günü kadınlar, çalışma ve yaşam koşullarının iyileşmesi, 1. Dünya Savaşı'nın bitmesi ve Çarlık rejiminin sona ermesini talep ediyorlardı.²¹ Bu

1965'ten bir 8 Mart posteri,
Yankee Poster Koleksiyonu
(Amerikan Kongre Kütüphanesi)

Dünya Kadınlar Günü Poster, Londra 1975

8 MART 1857 – DÜNYA KADINLAR GÜNÜ

“Tüm kadınlar, pozisyonları ne olursa olsun, daha özgür bir yaşamın aracı olarak ve topluma zengin nimetler verecek şekilde hesaplanan siyasi eşitliği talep etmelidir.”

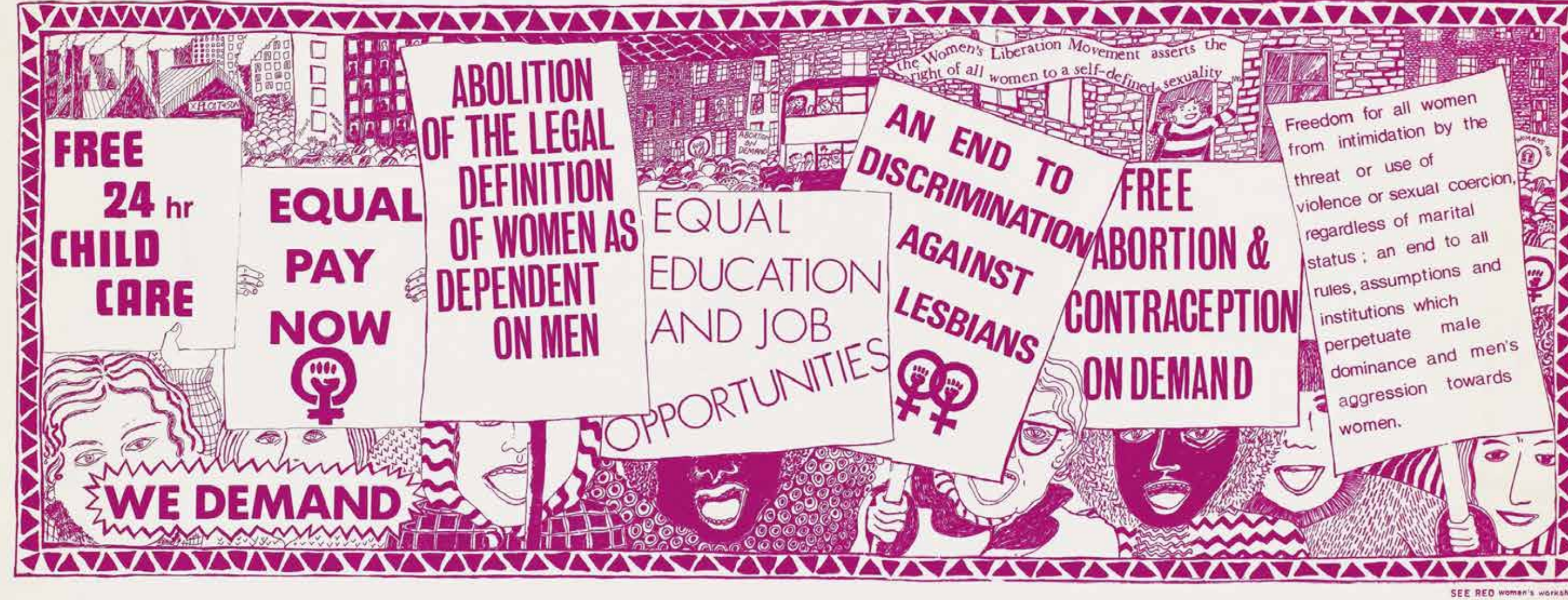
– Clara Zetkin

Uluslararası Kadınlar Günü Yürüyüşü, Sydney 1978

²⁰ Temma Kaplan, 'On the Socialist Origins of International Women's Day' (1985) Feminist Studies 11(1) 163, 169.

²¹ United Nations, 'History of Women's Day' <https://www.un.org/en/observances/womens-day/background> -erişim: 02.10.2020-

1974'ten bir poster,
eser sahibi belirsiz

eylemler Şubat Devrimi'nin başlaması ve ivme kazanmasında büyük rol oynadı. Ekim Devrimi'nin ardından 8 Mart günü, feminist Alexandra Kollontai ve Vladimir Lenin'in çabalarıyla resmi olarak Kadınlar Günü ilan edildi.²²

2. Dünya Savaşı'nın ardından Dünya Kadınlar günü giderek yaygınlaştı. Birleşmiş Milletler 8 Mart'ı ilk defa; Uluslararası Kadın On Yılı'nı ilan ettiği Mexico City'de, "Birinci Dünya Kadın Konferansı"nı düzenlediği 1975 yılında kutladı ve 1977'de ise resmi olarak Genel Kurul'da kabul etti.

Türkiye'de 8 Mart ilk kez 1921'de, Rahime Selimova ve Cemile Nuşirvanova'nın girişimleriyle "Emekçi Kadınlar Günü" adı ile Ankara'da kutlandı. Bu tarihin ardından yıllar boyunca kadınlar günü kutlanmasına izin verilmedi. Yasakların ardından kamusal alanda ilk 8 Mart kutlaması, İlerici Kadın Derneği'nin (İKD) öncülüğünde 8 Mart 1975'te yapıldı.²³

²² Temma Kaplan, 'On the Socialist Origins of International Women's Day' (1985) *Feminist Studies* 11(1) 163, 169.

²³ Akal, Emel. *Kızıl Feministler: Biz Sözlü Tarih Çalışması* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011)

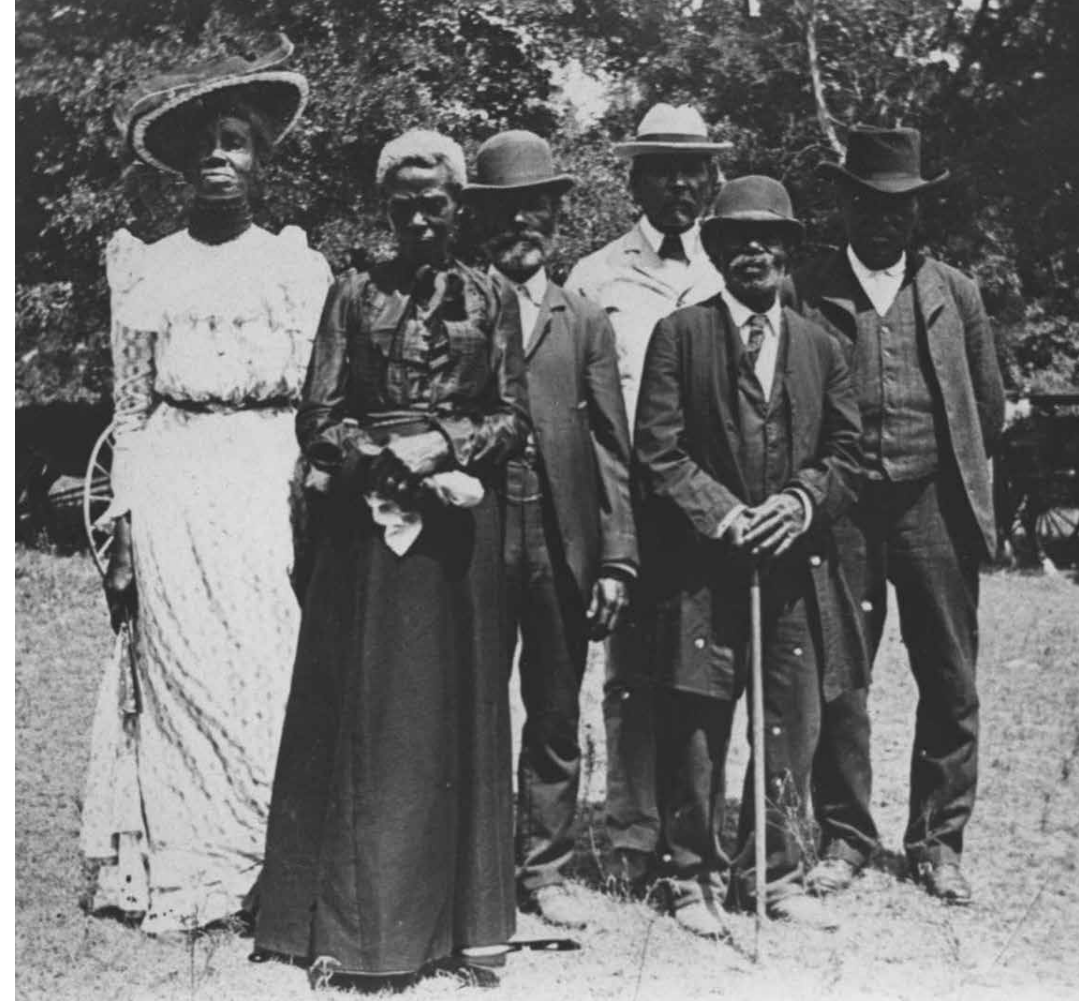
1862

ÖZGÜRLÜK BİLDİRGESİ İLE ABD'DE
KÖLELİĞİN KALDIRILMASI

Özgürlük Bildirgesi, Amerikan İç Savaşı'nın devam ettiği dönemde başkan Abraham Lincoln tarafından 22 Eylül 1862'de imzalanmış, 1 Ocak 1863'te bir başkanlık emri olarak yürürlüğe girmiştir. Bildirge; Birleşik Devletler'deki köleleştirilmiş bütün insanların özgür olduğunu, bunun bütün kamu erki tarafından tanındığını ve korunduğunu ifade ediyordu. Fakat, savaş esnasında sahip olunan yürütme yetkileri kapsamında imzalanan bildiri; yalnızca iç savaşın diğer tarafında yer alan, kendilerini Konfederasyon olarak adlandırdıkları güney eyaletleri için geçerliydi. Dolayısıyla, Konfederasyon dahil ABD'de sayısı o tarihte yaklaşık 4 milyonu bulan köleleştirilmiş siyahların özgürlüğe kavuşmalarına hemen etki etmedi. Bu anlamda söz konusu bildirge, köleliğin kaldırılmasını Birleşik Devletler için resmi olarak iç savaşın hedefi haline getirmesi sebebiyle, Amerika ve dünya tarihini etkileyen önemli bir belge olmuştur.²⁴

Özgürlük Bildirgesi, 1865'te ABD anayasa değişikliği ile köleliğin resmi olarak kaldırılmasının zeminini oluşturmuştur. Amerika'da, iç savaş öncesinden beri kapsamlı şekilde devam eden kölelik karşıtı hareketin güçlenmesini desteklemiştir. Irkçılık, kölelik ve beyaz üstünlükçü fikirlerin tamamen ortadan kalkması için günümüzde de süren mücadelenin mihenk taşlarından birini oluşturmuştur.

Köleliğin kaldırılması, Bildirge'nin Texas'ta hayata geçirildiği tarih olan 19 Haziran 1865'in yıl dönümlerinde "Juneteenth" ya da "Özgürlük Günü" (19 Haziran) adı altında özellikle Amerika'daki siyahlar tarafından kutlanmaktadır. 20. yüzyılın başından bu yana yapılan Juneteenth kutlamaları, miting ya da kitlesel şekilde kutlanarak, katılımcıları temel hak ve özgürlükler, özellikle seçme ve seçilme hakkına dair bilgilendirme için kullanılmıştır.²⁵

"Juneteenth Kutlaması, 19 Haziran 1900, Texas ABD, Charles Stephenson"

"Juneteenth Kutlaması, 19 Haziran 1900, Texas ABD, Grace Murray Stephenson"

22 EYLÜL 1862 – ÖZGÜRLÜK BİLDİRGESİ İLE ABD'DE KÖLELİĞİN KALDIRILMASI

"Ve yetkimin gereği olarak ve yukarıda bahsedilen amaç doğrultusunda emrediyor ve beyan ediyorum ki belirtilen eyaletlerde veya eyalet mahallerinde köle olarak tutulan tüm insanlar; bundan böyle özgürdür ve ordu ve deniz kuvvetleri dahil olmak üzere, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti bundan böyle, söz konusu insanların özgürlüklerini tanıyacak ve koruyacaktır."

– Özgürlük Bildirgesi

Harpers Dergisi'nden 1865 tarihli bir görsel.

24 History, 'Emancipation Proclamation' <https://www.history.com/topics/american-civil-war/emancipation-proclamation> -erişim: 27.09.2020-

25 JSTOR Daily, 'Story of Juneteenth' <https://dailyjstor.org/the-story-of-juneteenth/> -erişim: 27.09.2020-

1893

KADINLARIN İLK KEZ SEÇME VE SEÇİLME HAKKINI KAZANMASI

19. yüzyılda dünyaya yayılan Süfrajyet hareketi, o dönem bir İngiliz kolonisi olan Yeni Zelanda'yı da etkilemiştir. Yeni Zelanda kadın hakları hareketi ve seçme hakkına dair çalışmalarda öne çıkan isimlerden biri olan Kate Sheppard, evlerden başlayan daha sonra kamuya açılan toplantılar düzenledi. Yürütülen kampanyalar kapsamında, "Yeni Zelanda'da Kadınların Oy Kullanması İçin 10 Neden" başta olmak üzere birçok kitapçık ve bildiri hazırlandı. Yeni Zelanda'da oy hakkı hareketinin en önemli araçlarından biri ise imza kampanyaları ve dilekçelerdi. 1891'deki ilk dilekçe, 9,000 imza ile başladı. 1893'te ise en az 32,000 kadın tarafından imzalanarak dilekçe parlamentoya gönderildi. 19 Eylül 1893'te yürürlüğe giren yasa ile Yeni Zelanda, kadınların parlamento seçimlerinde oy hakkına sahip olduğu ilk ülke haline geldi.

Kadınların oy hakkını kazanması konusunda bir diğer önemli nokta; seçme hakkının sömür-

ge devleti olan Yeni Zelanda'da, ırk ve renk fark etmeksizin yerli halklar dahil tüm kadınlar tarafından kazanılmış olmasıdır. Kendisi de bir Māori olan, aktivist Meri Te Tai Mangakāhia, Māori Parlamentosu'nda kadınların da oy verebilmesi için bir konuşma yaptı. Polynesia, Māori ve Pākehā halkları arasında kadınların topluluk lideri olabilmesi, mal sahibi olabilmesi ve genel olarak bu kültürlerin daha eşitlikçi olmasının yanında, sömürgeciliğin etkisiyle yerli halklara mensup kadınlar büyük ölçüde hak kaybına uğramıştı. Bu nedenle, Yeni Zelanda'da sömürgecilik dönemi, çoğu temel hak ve özgürlüğün yanında kadın hakları için de "geçici bir gerileme dönemi" olmuştur.

Ancak ilk kez, yerli halklara mensup bir kadının milletvekili olması 1949 yılında Batı Maorili Iriaka Rātana ile mümkün olabilmektedir.

Kadın seçmenler ilk kez oy vermek için sıraya giriyor (Kasım 1893)

1880'li yıllardan bir süfrajyet portresi.

Meri Te Tai Mangakāhia (1890)

Yeni Zelanda Grafik Dergisi'nde kadınların oy hakkını kazanmasını kutlayan bir görsel, 16 Eylül 1893

19 EYLÜL 1893 – KADINLARIN İLK KEZ SEÇME VE SEÇİLME HAKKINI KAZANMASI

“İrk, sınıf, inanç veya toplumsal cinsiyet açısından ayırım yapan her şey insanlık dışıdır ve üstesinden gelinmesi gerekir.”

– Kate Sheppard

19. Yüzyıl

OSMANLI'DA KÖLELİĞİN KALDIRILMASI

Osmanlı'da kölelik 14. yüzyıldan itibaren yaygın bir pratik olmakla birlikte Avrupa ve Amerika kıtalarındaki sistemden daha farklıydı. Osmanlı İmparatorluğu yetki sınırları içerisinde dahi köleleştirilen kişilerin deneyimleri, yaşam koşulları her zaman benzer değildi. Ayrıca, hukuk sistemi içerisinde kurumsal olarak varlığını sürdüren kölelik sisteminin yanında; hapsedme, zorla çalıştırma, devlet kademelerinde çalıştırma, devşirmeler, savaş esirliği, cariyelik gibi kavramlar sebebiyle Osmanlı'da kölelik çatısı altında anılan birçok pratik bulunmaktaydı.²⁶

Dünyadaki birçok ülke ya da bölgede olduğu üzere 19.yüzyılda Osmanlı'da halk arasında örgütlü bir kölelik karşıtı mücadelesi yoktu.²⁷ Bu tür bir toplumsal talep

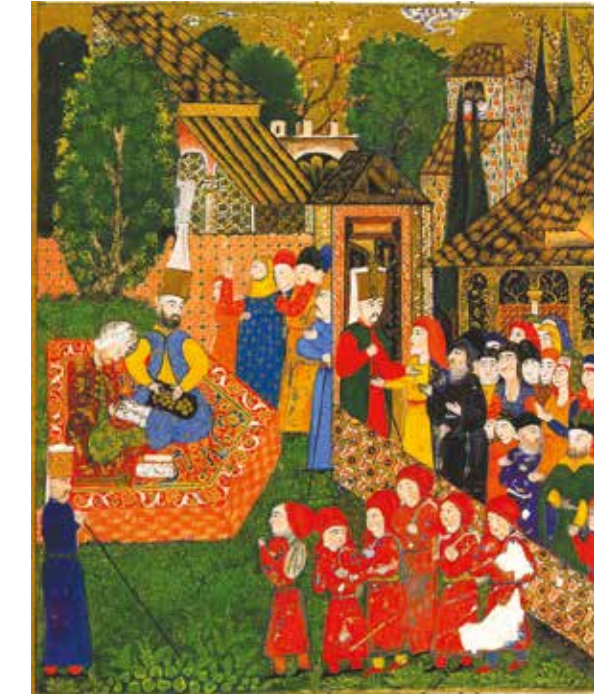
ve hareketin eksikliğinde, tarihçiler Osmanlı'nın Avrupalı devletler ile dinamiğinin, köleliğin yasaklanmasında etkili olduğunu değerlendirmektedir. 19.yüzyılın başlarında Avrupa'da yaygınlaşmaya başlayan kölelik karşıtı hareket, uluslararası ilişkiler yoluyla Osmanlı üzerinde de baskıların oluşturulması ile sonuçlandı.

Kölelik ve köle ticareti, kademeli şekilde yasaklandı. 1847'de çıkarılan ferman, esir pazarlarını yasaklanmasına rağmen pratikte uygulamanın en azından 1. Dünya Savaşına kadar devam ettiği bilinmektedir.²⁸ Atılan ilk gerçek kapsamlı adım ise 1857'de 1. Abdülmecid tarafından çıkarılan fermanıdır. Bu ferman ile köle tacirlerine 8 hafta süre verilerek, Afrika'dan kaçırılarak köleleştirilen kişilerin Trab-

*İstanbul'da bir köle pazarı
(Amerikan Kongre Kütüphanesi)*

“19. yüzyılda fermanlar ile başlayan kölelik yasağı, toplumsal olarak hızlı bir değişime yol açamadı, köleleştirme ve köle ticareti 20. yüzyıla kadar pratikte devam etti.”

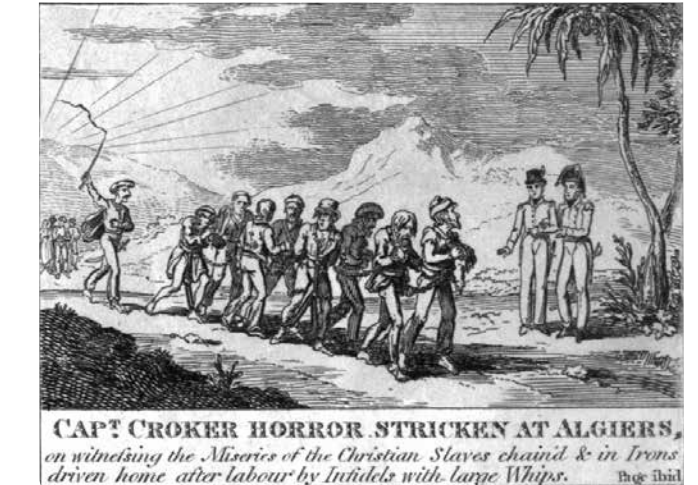

Devşirme sistemini tasvir eden bir minyatür (Ali Amir Beg. 1558)

19. YÜZYIL - OSMANLI'DA KÖLELİĞİN KALDIRILMASI

lusgarp'tan getirilmesi yasaklandı.²⁹ 1889 yılında çıkarılan kanun ile kara ya da deniz yoluyla yapılan köle ticareti, köleleştirilen kişilerin sınırdan sokulması ya da yabancı ülkelere satılması yasaklandı. Ayrıca, köleliğin ve köle ticaretinin yasaklanması adına ikili, milletlerarası anlaşmalar da yapıldı; ilki 1880 yılında İngiltere ile imzalandı. Bu yasal değişikliklere rağmen, toplumsal olarak yaratılmak istenen değişim başarılı olmadı. Gayrı-resmi olarak köleleştirme ve köle ticareti uzun süre devam etti, bu konuda verilen mücadele 20. yüzyıla kadar sürdü.

²⁹ David Eltis, Stanley L. Engerman et al. (editörler), Cambridge World History of Slavery (CUP 2017), 210.

*Kaptan Walter Crocker, Cezayir'deki beyaz kölelere yönelik muameleye dehşet ile bakıyor.
(Walker Croker, Temmuz 1815)*

²⁶ David Eltis, Stanley L. Engerman et al. (editörler), Cambridge World History of Slavery (CUP 2017), 200.
²⁷ William Mulligan, Maurice Bric (editörler), A Global History of Anti-Slavery Politics in the Nineteenth Century (Palgrave 2013).
²⁸ Kadir Yıldırım, 'Osmanlı'da İşçiler (1870-1922): Çalışma Hayatı, Örgütler, Grevler' (İletişim 2018).

1903

BİRLEŞİK KRALLIK SÜFRAJET HAREKETİ

Kadınların oy hakkını elde etmek için başlattığı hareket, 18.yüzyılda dünyanın farklı bölgelerinde hız kazandı. İngiltere’de seçme hakkı için kampanya yürüten ve imza toplayan kadınlar, o dönem milletvekili olan John Stuart Mill aracılığıyla 1866 yılında parlamentoya kadınlara oy hakkı tanınması için bir tasarı sunmuş olsa da bu tasarı 194’e karşı 73 oy ile reddedilmişti.³⁰

1897’de Millicent Fawcett tarafından kurulan Kadınlara Oy Hakkı Dernekleri Ulusal Birliği (NUWSS) genellikle üst sınıf kadınlardan oluşmaktaydı. Birlik, taleplerinin barışçıl ve kibar bir şekilde dile getirilmesi gerektiğini, aksi takdirde erkeklerin “kadınların oy hakkını kullanma konusunda güvenilir olmayacağı” kanısına kapılacakları görüşündeydi. Temel stratejileri sabır ve rasyonel argümanlar üzerine kuruluydu, ancak bu yöntemlerle hedefleri doğrultusunda fazla yol kat edemediler.³¹

1903 yılında Emmeline Pankhurst ve kızı Christabel Pankhurst öncülüğünde Kadınların Sosyal ve Politik Birliği (KSBP) Manchester’da kuruldu. Bu örgütlenmeye sadece kadınların üye olması şartı getirildi, sloganları ise “Sözde Değil Eylemde” (Deeds not Words) olarak belirlendi. KSBP’nin politikası en yüksek derecede görünürlük elde etmek ve aktivizmi sokağa taşımak olarak kabul edildi. 1906 yılından itibaren düzenlenen yürüyüşlere kadınların desteği artarken, dikkat çeken bu eylemler sonrası 1000’e yakın kadın gözaltına alınmış, bir kısmı da tutuklanmıştır. 125 binden fazla üyeye sahip olan KSBP, Whitehall’da politikacıların konuşmaları sırasında araya girme, imza toplama, kendilerini kamu binalarına zincirleme ve vandalizm gibi farklı eylemlerde bulunmuştur. 1908’de yapılan yürüyüş ve gösterilere en az 300,000 kadının katıldığı bilinmektedir.³²

Joy Young, Washington D.C.’de bir gösteriden (26 Aralık 1916)

Amerikan Adaleti başlıklı Süfrajat Dergisinde 1918’de yayınlanan bir karikatür (Amerikan Kongre Kütüphanesi)

Bu süreçte başta Emmeline Pankhurst ve kızları dahil olmak üzere bir sürü süfrajat yargılandı, hapse atıldı ve hatta yargılananlardan bazıları para cezası ödemek yerine hapis yatmayı tercih etti. Holloway hapisanesine yollanan bazı kadınlar, hapis şartlarını protesto etmek için açlık grevine başladı ve zorla beslemeye maruz kaldılar.

1. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla süfrajat hareketi bir süre yavaşlasa da 30 yaşın üzerindeki mülk sahibi kadınlar için oy kullanma hakkı 1918 yılında kazanıldı. 21 yaşın üzerindeki tüm yetişkin kadınlara seçme hakkı tanıyan yasa ise 1928 yılında Emmeline Pankhurst’ün ölümünden sadece birkaç hafta sonra yürürlüğe girdi.³³

33 British Library, Women’s suffrage timeline, <https://www.bl.uk/votes-for-women/articles/womens-suffrage-timeline> -erişim: 12.11.2020>

1903 – BİRLEŞİK KRALLIK SÜFRAJET HAREKETİ

“İnsanlığın yarısını, kadınları, özgür kılmalıyız ki onlar da diğer yarısının özgür olmasına yardım edebilsinler”

– Emmeline Pankhurst

Kadınların Sosyal ve Politik Birliği Örgütünün kadınların seçme ve seçilme hakkında dair bildirisi (1909) (Women’s Social and Political Union, CC BY 4.0)

1930 – 1934

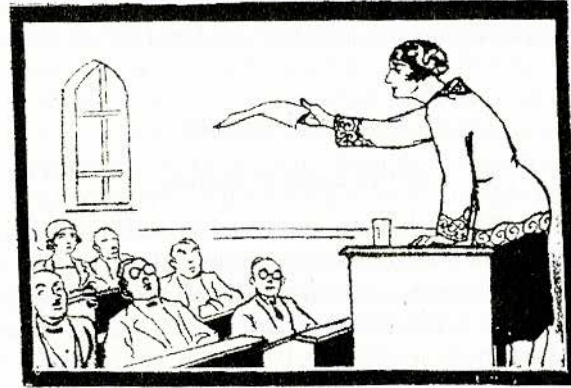
TÜRKİYE’DE KADINLARIN SEÇME VE SEÇİLME HAKKINI KAZANMASI

Cumhuriyet döneminde elde edilen seçme ve seçilme hakkının tarihi, Osmanlı dönemi kadın hareketine kadar dayanır. Kadınların görünür olma ve hak talebi mücadeleleri ilk olarak II. Meşrutiyet dönemi (1908 – 1918) ve sonrasında ivme kazandı. Kadınlar tarafından kurulan yardım dernekleri ve yayın sayıları giderek arttı; 1919 yılının sonbaharında Osmanlı Mebusan Meclisi için seçim kararı alındı. Kadınların siyasi haklara sahip olması konusunda dönemin Vakit³⁴ gazetesinde yapılan bir anket ile “1. Kanunumuz buna müsaittir, fakat telakkiyatımız müsait midir? 2. Kadınlardan mebus namzeti kim olabilir?” soruları okurlara yöneltilerek kamuoyunun tartışmasına açıldı.

Kurtuluş Savaşı ve sonrasında, kadınların siyasette rol almak, söz sahibi olmak gibi taleplerinin artması özellikle 1923’te alınan seçim kararı ile daha da hızlandı. Bu konu, 3 Nisan 1923’de Meclis’te görüşülürken tartışma konusu oldu ve kadınların siyasi hakları meselesi ile Kadınlar Halk Fırkası girişiminin basına yansımalarına neden oldu.³⁵ Nezihe Muhiddin öncülüğünde, 15 Haziran 1923 tarihinde Kadınlar Halk Fırkası (KHF) kuruldu.

Partinin başkanı Nezihe Muhiddin, sekreteri ise Şükufe Nihal’dir. Kuruluş dilekçesi verildikten 8 ay sonra, İstanbul Valiliği’nden İçişleri Bakanlığı’na izin için gönderilen dilekçe reddedilir. Gerekçe olarak

قادرین برلکی سیاسی حیاتہ قاریشمغه قرار ویرمسه!

— ایکلی قوماشقورده، ایکلی جومایلدورده لوانطاردورده وقرلوق قاز، قورانت لوانتورده
آبادہ فامس کومرون داسمرونک رسمبرنک افقاسی مقننہ قورق مایلدورده برنکلیف قانونی
مومسلی تقدیم ایسیورم. سنہوبت قورلوق مہاکرہ قورلوق مہاکرہ ایسیورم.
قاری برلکی ادارہ عینی و احادی ارجانیطہ. قورلوق بوجون احادی دوسمرونک کوروب لوقلک
ایدهوک قورلوق سیاسی حیاتہ قاریلدورکی موسوع. کی چایلدورکی مہاکرہ احادی. قاری و مہاکرہ
مہاکرہ احادی ادارہ عینی قورلوق احادی ادارہ. ارجان و مہاکرہ احادی مہاکرہ احادی مہاکرہ احادی

Biraz da Şaka:

Kadın Birliği siyâsî hayâta karışmaya karâr verir!

— İpekli kumâşlardan, ipekli çoraplardan, lavantalardan ve her nev’î kadın tuvalet levâzımından [eşyasından] alınan fâhiş gümrük ve istihlâk [tüketim] resimlerinin [vergilerinin] ilgâsı hakkında hey’et-i celîlelerine [yüksek kurula] bir teklîf-i kânûnî lâyhasını [yasa önerisi] takdîm ediyorum. Müsta’celiyyet [ivedilik] karârı ile müzâkere ve kabûlünü ricâ ederim.

Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği: Yaprak Zihnioğlu (Cumhuriyet Gazetesi)

— Hâsınlar, hemşireler, eğer re-yinizi bana verecek olursanız meb’ûs olunca ilk isim tuvalet levâzım [eşyası] gümrüklerini ilgâ etmek [kaldırmak] olacaktır...

KHF’nin, “bazı düşünceler” nedeniyle hükümetçe onaylanmadığı, seçme ve seçilme hakları olmadığından kadınların siyasal parti kurmalarının da mümkün olmadığı gösterilir.

KHF, tüzüğündeki bazı maddeleri değiştirerek faaliyetlerini, 7 Şubat 1924 günü kurulan Kadınlar Birliği Derneği adı altında sürdürme kararı aldı. Kadınlar Birliği’nin tüzüğünde, parti tüzüğünün ikinci maddesinde açıkça belirtilmiş siyasal hakları alma amacı, “Kadınlığı düşünsel ve toplumsal alanlarda yükselterek çağdaş ve gelişmiş bir yere erdirmek” ile değış-

Biraz da Şaka:
Kadın Birliği, kadınlar polis olabilir, diyor!
Kadın polis: — Davranma vururum.
— Zahmet etme anam... Ben seni görür görmez zâten vuruldum!..³⁶

Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği: Yaprak Zihnioğlu (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Temmuz 1927)

“Kadının yükselmesi, erkeğe benzemesi, aradaki farkların kalkması değildir. Bilakis aradaki farkların ıslahı ve terbiyesidir... Ben gerçek feminizmi böyle anlıyorum... Biz ancak medeni ve siyasal haklarda erkeklerle müsavar (eşitlik) temenni edenleriz”

— Nezihe Muhiddin, 1931

34 Mevlüt Çelebi, “Osmanlı Devleti’nde Kadınlara Seçim Hakkı Verilmesi Konusunda Yapılan Bir Anket”, Perspectives on Ottoman Studies, Ed. Ekrem Causevic, Nenad Moacanin, Vjeran Kursar, Berlin: Transaction Publishers, 2010, s. 907-923.

35 Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi Sayı: 59, Güz 2016, s. 263-296 / <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/56906/22242.pdf?sequence=1&isAllowed=y> -erişim: 11.10.2020-

36 Yaprak Zihnioğlu, Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği, (Metis 2003) 150.

37 Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, (İletişim 2020) 400.

1945

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN KURULUŞU

Birleşmiş Milletler, 2. Dünya Savaşı'nın ardından 1945'te uluslararası barış ve güvenliğin korunması, uluslararası işbirliği ve ilişkilerin sağlanması ve devletlerin birbirleriyle uyumlu şekilde küresel dünyada var olabilmesi için kurulmuş uluslararası bir örgüttür.

Milletler Cemiyeti'nin 2. Dünya Savaşı ve öncesinde yaşananları engelleyememesi nedeniyle, daha etkili ve kapsamlı bir uluslararası örgütün kurulması arayışına girildi. 25 Nisan 1950'de San Francisco'da yapılan konferansta yaklaşık 50 devletin temsilcisi ile Birleşmiş Milletler Şartı'nın (BM Şartı) ilk taslağının oluşturulması çalışmalarına başlandı. Birleşmiş Milletler'in kurucu metni olan bu belge, tüm üye devletler bakımından bağlayıcı olup, diğer uluslararası sözleşmeler ile çatışması halinde üstündür. BM Şartı, tüm üye devletleri uluslararası barış ve güvenliği koruma konusunda da yükümlü kılar; ayrıca üye devletler "ırk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine karşı saygıyı geliştirerek ve teşvik

ederek, milletlerarası işbirliğini gerçekleştirmek" (md. 1) konusunda yükümlülüklerle sahiptir. BM Şartı, uluslararası düzeyde güç/kuvvet kullanımını yasaklayan ilk antlaşma olma özelliğini taşımaktadır.

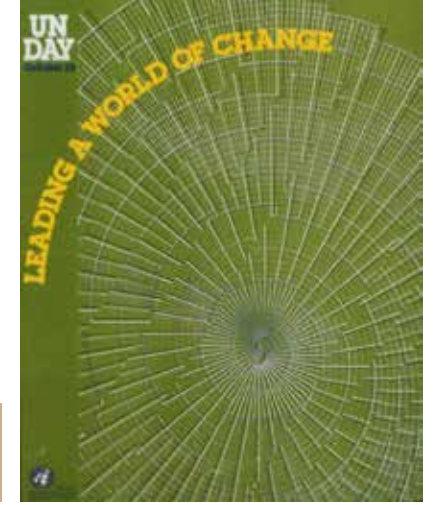
51 üye ile kurulan Birleşmiş Milletler'in, 2020 yılı itibarıyla 193 üyesi bulunmaktadır. BM, 6 temel yapıdan oluşur: Güvenlik Konseyi, Genel Kurul, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Yönetim Konseyi, Genel Sekreterlik ve Uluslararası Adalet Divanı. 15 üyeden oluşan Güvenlik Konseyi'nin beş üyesi daimidir: Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Çin, Fransa ve Rusya. Soğuk Savaş döneminden itibaren bu üyelerin veto hakkını kullanımı, statülerinin değişmiyor olması ve daimi üyelerin seçimi çokça eleştirilmiştir.

Birleşmiş Milletler, kurulduğundan bu yana dokuz temel insan hakları sözleşmesi hazırlayarak üye ülkelerin imzasına açmıştır.

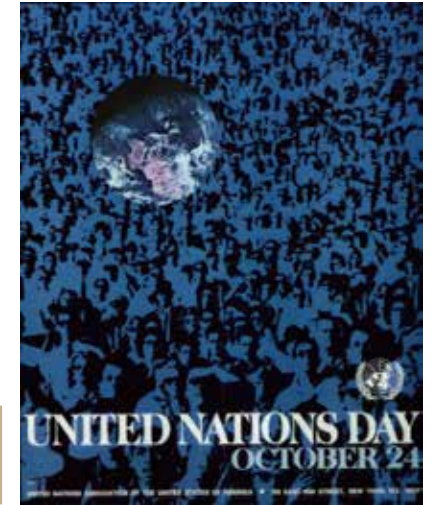
"Üyeleri dünyadaki hemen hemen tüm devletleri kapsayan Birleşmiş Milletler, her insanın eşit değerinde olduğu ilkesi üzerine kuruludur."

– Kofi Annan

1945 - BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN KURULUŞU

Birleşmiş Milletler Günü Poster, tarihi belirsiz (Amerikan Kongre Kütüphanesi, Yanker Koleksiyonu)

Birleşmiş Milletler Günü Poster, tarihi belirsiz (Amerikan Kongre Kütüphanesi, Yanker Koleksiyonu)

BM Genel Kurul Salonu, Wikimedia Commons (Chris Erbach, 2007)

1945-1946

NÜRNBERG MAHKEMELERİ

II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Naziler'i savaş sürecinde yaptıklarından sorumlu tutmak ve bunu yargılama biçiminde yapma fikri itilaf devletleri arasında yaygınlaşmış, bu amaçla Avrupa Danışma Komisyonu (European Advisory Commission) 1945'te Nürnberg Yargılamaları'nın prosedür ve kurallarının çerçevesini oluşturan Londra Şartı'nı (London Charter) yayınlamıştır.³⁸

13 davadan oluşan Nürnberg yargılamaları, 20 Kasım 1945'te Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi ile başlamıştır. Yargılanan 24 sanığa şu suçlamalar yöneltilmiştir; barışa karşı suç (savaş planlama, başlatma ve yürütme), insanlığın vicdanını şok edici büyüklükte insanlığa karşı

suç (soykırım) ve (1899 ve 1907 Lahey Sözleşmeleri'nde belirtilen) savaş suçları.

Nürnberg Mahkemesi'nin yapısı ve işlenen suçların kategorizasyonu, uluslararası ceza hukukunu temelden değiştirdi. Hem yargılamalar esnasında hem de günümüzde devam eden çalışmalarda, temel insan hakları ihlallerine yeteri kadar değinilmediği eleştirisi devam etse de bu süreç 1945'te Birleşmiş Milletler'in kurulması, Soykırım Sözleşmesi (1948), İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948) gibi temel metinleri büyük ölçüde etkilemiş,³⁹ yaklaşık 50 yıl sonra Roma Statüsü ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasında etkili olan küresel bir hareket başlatmıştır.

“Adaletin temel gereklerinden biri olduğuna kuşku bulunmamakla beraber eşitlik denen kazanım, modern insanlığın en büyük ve en belirsiz maceralarından birini oluşturur. Eşitlik arttıkça, insanlar arasında gerçekte var olan farklılıklar daha az açıklanabilir olur.”

– Hannah Arendt, *Totalitarizmin Kaynakları - 1: Antisemitizm*

20 KASIM 1945 - 1946 NÜRNBERG MAHKEMELERİ

Yargılamalar sırasında yapılan mahkeme çizimleri, Ed Vebell, 1945

Nürnberg Mahkemesi, sanıklar

38 Benjamin B. Ferencz, 'International Criminal Courts: The Legacy of Nuremberg' (1998) Pace International Law Review 10(1) 203.
39 Samuel Moyn, *Human Rights and the Uses of History* (Verso 2017) 108.

1948

İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRGESİ'NİN KABUL EDİLMESİ

Birleşmiş Milletler insan hakları sisteminin temelini oluşturan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 10 Aralık 1948'te Birleşmiş Milletler Genel Konseyi'nde kabul edildi. Kabul kararında 48 konsey üyesi kabul, sekizi çekimser oy kullanırken, iki üye oy kullanmadı. Birleşmiş Milletler'in amacı; Bildirge'nin hemen akabinde, bu ilkeleri bağlayıcı kılacak bir sözleşmenin imzalanmasıydı ancak süreç, görüş farklılıkları gibi sebeplerle beklenenden çok daha uzun sürdü.

Bağlayıcı olmamasına rağmen Bildirge, "tüm halk ve milletlerin erişebileceği ortak bir stan-

dart" ideali çerçevesinde kurgulanmıştır.⁴⁰ Bildirge ile tarihte ilk kez, temel hak ve özgürlüklerin; ırk, renk, cinsiyet, dil, din, inanç, siyasi vb. hiçbir ayırım gözetilmeksizin herkes için geçerli olduğu ortak bir açıklamayla dile getirilmiştir.

30 temel maddeden oluşan Bildirge, insan haklarının evrensel, bölünmez, karşılıklı bağımlı ve bağlantılı olduğu temeli üzerine kuruludur. Herhangi bir kültür, sistem ya da değer üzerine kurulu değildir. Kendisinden sonra uluslararası ya da bölgesel bağlamda birçok temel insan hakları metnine ilham ve kaynaklık etmiştir.

10 ARALIK 1948 – İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRGESİ'NİN KABUL EDİLMESİ

“[İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi], doğru ve yanlışlı ölçtüğümüz bir ölçüt haline geldi. Herkes için, adil ve nezih bir gelecek için bir temel ve her yerde insanlara baskıya, cezasızlığa ve insan onuruna hakaretlere karşı mücadelede güçlü bir araç sağladı.”

– Ban-Ki Moon

İnsan Hakları
Evrensel Bildirgesi,
10 Aralık 1948

Eleanor Roosevelt ve Evrensel
Bildirge (Kasım 1949) FDR
Başkanlık Kütüphanesi,
CC BY 2.0

⁴⁰ Ankara Üniversitesi, İnsan Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi, İnsan Hakları Evrensel Beyanname, <http://ihuam.ankara.edu.tr/insan-haklari-evrensel-beyanname/> -erişim: 07.09.2020-

1948

AMERİKAN DEVLETLERİ ÖRGÜTÜ'NÜN KURULUŞU

Amerikan Devletleri Örgütü, 30 Nisan 1948'te Amerika kıtasındaki ülkeler arasında dayanışma ve işbirliğini geliştirmeye dönük amaçlarla kurulmuştur. 35 üye ülkesi bulunan Örgüt, ülkeler arası barış ve güvenliği güçlendirmeyi, olası sorunların barışçıl yollardan çözümünü sağlamayı, ekonomik, siyasi ve kültürel konularda üyeler arası işbirliğini özendirmeyi hedeflemektedir.

Örgüt, insan hakları hukukunun kıtaya yayılması için de çeşitli çalışmalar gerçekleştirmekte, faaliyetler yürütmektedir. Kurulduğu yıl olan 1948'te, İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirge'sini

hazırlayan Amerikan Devletleri Örgütü, 1969'ta bu bildiri temel alınarak hazırlanan Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesini kabul etmiştir. Sözleşmenin imzalanmasının ardından Örgüt, sözleşmenin daha etkin bir biçimde uygulanabilmesi amacıyla 1979 yılında Amerikalılar-Arası İnsan Hakları Mahkemesi'ni kurmuştur.

Mahkeme, Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ni diğer insan hakları belgelerini - bağlayıcı olmayanlar da dahil olmak üzere - dikkate alarak yorumlamış ve Sözleşme'nin uygulama kapsamını yıllar içinde genişletmiştir.

1948 AMERİKAN DEVLETLERİ ÖRGÜTÜ'NÜN KURULUŞU

“İnsanın temel haklarının, kişinin belirli bir devletin vatandaşı olmasından kaynaklanmadığını, insan kişiliğinin niteliklerine dayandığını ve bu nedenle, bu hakların, aşağıda belirtilen sözleşme şeklinde korunmasını meşrulaştırdığı ve Amerikan Devletleri'nin iç hukukunda sağlanan korumayı pekiştirdiği ve tamamladığı tanınmaktadır.”

- Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi, Önsöz

Amerikan Devletleri Örgütü'nün ortaya çıkardığı insan hakları belgeleri:

§ 1948 Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi

§ 1969 Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi

§ 1985 Amerikalılar-Arası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi

§ 1994 Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılmasına Dair Amerikalılar-Arası Sözleşme

Pan-Amerikan Birliğinin 50. yılını kutlayan bir pul (Amerikan Posta Servisi, 14 Nisan 1940)

Birinci Amerikalı Devletler Uluslararası Konferansı (Washington D.C. 1889)

1949 AVRUPA KONSEYİ'NİN KURULUŞU VE 1950 AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NİN KABUL EDİLMESİ

Dünya savaşlarından trajik maddi ve manevi kayıplarla çıkan Avrupa ülkeleri, benzer çatışma ve savaşların bir daha meydana gelmemesi için çözüm arayışındaydı. Avrupa Konseyi; böyle bir dönemde, kıtadaki barışı yeniden tesis ve muhafaza edecek güven ve işbirliğine dayalı bir örgütlenme olarak 1949 yılında imzalanan Londra Antlaşması ile kurulmuştur. Bu antlaşmayla Konsey'in üç temel ilkesi; insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü olarak belirlenmiştir. 2020 yılı itibariyle merkezi Strazburg'da bulunan Konsey'in 47 üyesi bulunur, bunlardan 28'i Avrupa Birliği üyesidir.⁴¹

Avrupa'da geçerli olacak bir sözleşmenin oluşturulması fikri ilk kez 2. Dünya Savaşı sırasında

ortaya çıkmış, ilk somut adım savaşın ardından 1948'de Lahey Kongresi'nde atılmıştır. Kongre sonunda katılımcılar: *"Düşünce, toplanma ve ifade özgürlükleri ile siyasi muhalefet oluşturma hakkını güvence altına alan bir İnsan Hakları Sözleşmesi ... [ve] bu Sözleşmenin uygulanması için yeterli yaptırım gücüne sahip bir Adalet Divanı"* gerektiğini taahhüt etmiştir.⁴²

Sözleşme'de yer verilen temel hak ve özgürlükler, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden seçilmiş ve 4 Kasım 1950'de Roma'da imzaya açılmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sıklıkla, Sözleşme'nin yaşayan bir belge olduğunun ve günün koşulları uyarınca yorumlanması gerektiğinin altını çizerek. Ayrıca Sözleşme'nin uygulan-

Avrupa Konseyi Parlamento Genel Kurulu, Strazburg (1967) (Bundesarchiv, B 145 Bild-F023908-0002, Engelbert Reineke, CC-BY-SA 3.0)

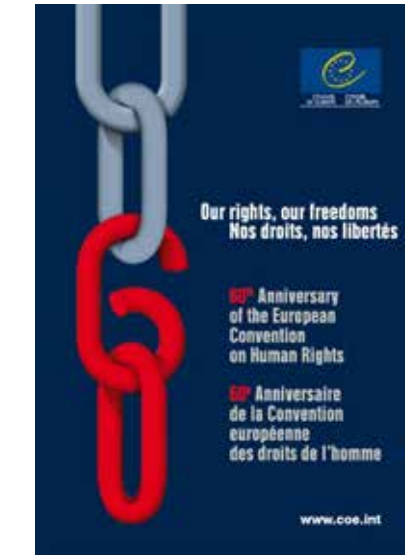
1949 - AVRUPA KONSEYİ'NİN KURULUŞU VE 4 KASIM 1950 - AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NİN KABUL EDİLMESİ

"Bu Sözleşme'de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır."

– Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Madde 14

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 50. yılı için basılan bir pul

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 50. yılı için hazırlanan bir afiş (Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA))

ması yoluyla hak ve özgürlüklerin pratik ve etkili şekilde uygulamaya geçirilmesi gerektiği, Mahkeme'nin temel yaklaşımlarından biridir. Kurulduğundan beri Sözleşme ve Mahkeme'nin yapısında da reformlar yapılmış, Sözleşme'ye ek protokoller eklenmiştir.

Avrupa Konseyi tarafından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi dışında oluşturulan insan hakları sözleşmeleri:

§ 1961 Avrupa Sosyal Şartı

§ 1987 Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi

§ 1992 Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı

§ 1995 Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme

§ 1996 Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi

§ 1996 Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı

⁴¹ Council of Europe Portal, <https://www.coe.int/en/web/about-us/who-we-are> -erişim: 27.11.2020-

⁴² cvce.eu, "Message to Europeans (The Hague, 10 May 1948). https://www.cvce.eu/en/obj/message_to_europeans_the_hague_10_may_1948-en-b14649e7-c8b1-46a9-a9a1-cdad800bccc8.html -erişim: 27.11.2020-

1955

ABD'DE ROSA PARKS ÖNCÜLÜĞÜNDE BAŞLAYAN OTOBÜS BOYKOTLARI

1865 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde köleliğin resmi olarak kaldırılmasının ardından 19. ve 20. yüzyılda yürürlüğe giren Jim Crow yasaları, Amerika'nın güney eyaletlerinde ırk temelli ve ırksal ayrımı (*segregation*) fiili olarak devam ettirmiştir. Bunun örneklerinden birisi de güney eyaletlerinden Alabama-Montgomery'de, otobüs hatlarında siyahlara uygulanan ayrımcı düzenlemelerdi. Bu düzenlemelere göre; en öndeki 10 yer beyazlara, en arkadaki 10 yer ise siyahlara ayrılmıştı, orta kısımdaki oturma yerleri ise kimseye ayrılmamakla birlikte, eğer varsa beyazlara veriliyordu. Ayrıca siyahlar ücretlerini otobüsün ön kapısından ödemelerine rağmen yerlerine arka kapıyı kullanarak geçiyorlardı.

Otobüs boykotlarına yönelik ilk adımlar, 1954'te atılmaya başlanmıştır. 1955 yılının Mart ayında 15 yaşında siyah bir kız çocuğu olan Claudette Colvin, otobüsteki ayrımcılığa karşı çıktığı için,

bundan yedi ay sonra ise 18 yaşındaki Mary Louise Smith otobüsteki yerini beyaz birine vermeyi reddettiği için tutuklanmıştır.⁴³ Yerel örgütler, dönemin belediye başkanı ile yapılan toplantı ve görüşmelerde taleplerine yanıt alamayınca, şehir genelinde otobüs boykotları yapılması kararı alınmıştır.

1 Aralık 1955'te Amerikan medeni haklar hareketi içerisinde uzun süredir çalışmalar yürüten Rosa Parks, otobüse binerek orta kısımdaki yerlerden birine oturmuş, beyazlara ayrılan oturma yerleri dolduğunda, otobüs sürücüsü, Parks ve diğer üç kişiden yerlerinden kalkmalarını istemiş, diğer üç kişinin aksine, Rosa Parks sürücünün bu isteğini reddederek yerinden kalkmamıştır. Gözaltına alınan Rosa Parks'a yaptığı eylemden ötürü para cezası kesilmiştir.⁴⁴

Rosa Parks'ın eyleminin ardından sivil toplum örgütlerinin desteği ve çağrısı ile otobüs kulla-

Montgomery Otobüs Boykotları sırasında gözaltına alınan Rosa Parks'ın karakolda parmak izi alınıyor (22 Şubat 1956)

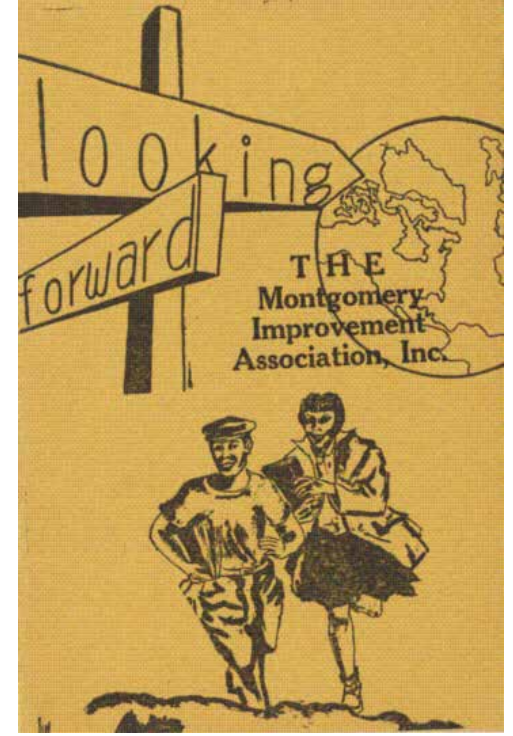
1 ARALIK 1955 – ABD'DE ROSA PARKS ÖNCÜLÜĞÜNDE BAŞLAYAN OTOBÜS BOYKOTLARI

“İnsanlar her zaman yorgun olduğum için koltuğumdan vazgeçemediğimi söyler, ama bu doğru değil. Fiziksel olarak yorgun değildim ya da genellikle bir iş gününün sonunda olduğumdan daha fazla yorgun değildim. Yaşlı değildim, ancak bazı insanlar benim o zamanlar yaşlı olduğumu düşündüler. Kırk iki yaşındaydım. Hayır, tek yorgun[luğ]um, teslim olmaktan yorulmuştum.”

– Rosa Parks

nanların çoğunluğunu oluşturan yaklaşık 40,000 siyah, otobüsleri boykot etmeye başladı. Bütün zorluklara rağmen, ülke çapında yayılan dayanışmanın da yardımıyla boykot toplam 381 gün sürmüştü, Montgomery otobüslerindeki ayrımcılığa dair açılan Browder v. Gayle davasının ABD Yüksek Mahkemesi tarafından karara bağlanması ve ırksal ayrım ve ayrımcılık yaratan düzenlemelerin kaldırılması ile 21 Aralık 1956'da sona ermiştir.

İlk adımları 1954'te Kadın Siyaset Konseyi (Women's Political Council) tarafından atılan bu boykot, Dr. Martin Luther King Jr.'ın öncülüğünde Montgomery Geliştirme Derneği (Montgomery Improvement Association) tarafından örgütlenirken, çeşitli işçi sendikalarından kiliselere geniş kesimlerden destek gördü. Şiddetsiz kitlesel eylemlerin etkisini gösteren bu protestolar sonucu Dr. King, Amerikan medeni haklar hareketinin liderlerinden biri haline geldi.

Montgomery Geliştirme Derneği (Montgomery Improvement Association) kitapçığı (1960, ABD Ulusal Arşivi)

43 Black Art Story, Montgomery Bus Boycott, <https://blackartstory.org/2020/12/08/montgomery-bus-boycott/> -erişim: 17.11.2020-
44 History, Montgomery Bus Boycott, <https://www.history.com/topics/black-history/montgomery-bus-boycott> -erişim: 17.11.2020-

1956

KÖLELİĞİN, KÖLELİK TİCARETİNİN VE KÖLELİĞE BENZER UYGULAMALARIN VE KURUMLARIN ORTADAN KALDIRILMASINA DAİR BİRLEŞMİŞ MİLLETLER EK SÖZLEŞMESİ

Ek Sözleşme, 1926 tarihli Milletler Cemiyeti tarafından oluşturulan “Esaretin Men’i Hakkında ki Mukavelename” olarak bilinen Kölelik Karşıtı Sözleşme’nin üzerine kuruldu. Kölelik karşıtı hareketin küresel olarak yaygınlaşmasının ardından 1926’da imzalanan ve hala yürürlükte olan bu sözleşmenin amacı tüm dünyada kölelik veya köle ticaretini ortadan kaldırmak olarak belirlendi.

2020 itibariyle Ek Sözleşme, 124 devlet tarafından onaylandı; öte yandan kölelik yasağı

uluslararası hukukta emredici kurallardan (*jus cogens*) biri haline geldi. Ek Sözleşme, zorla çalıştırma ve kölelik yasağının günün koşullarına göre değişen biçimleri sebebiyle köle ticaretinin yanında serflik, borç sebebiyle kölelik, özellikle kadın ya da çocuklar için bu tür sonuçlar doğurabilecek geleneklere dayalı pratikleri de yasaklar. Ayrıca, Ek Sözleşme kapsamında; devletlerin işbirliği ve bilgi paylaşımı konusunda yükümlülüğü de bulunur. 9. maddesi uyarınca Sözleşme’ye çekince koymak da yasaklanmıştır.⁴⁵

Fransız sömürgelerinde köleliğin kaldırılması
(27 Nisan 1848, François Auguste Biard)

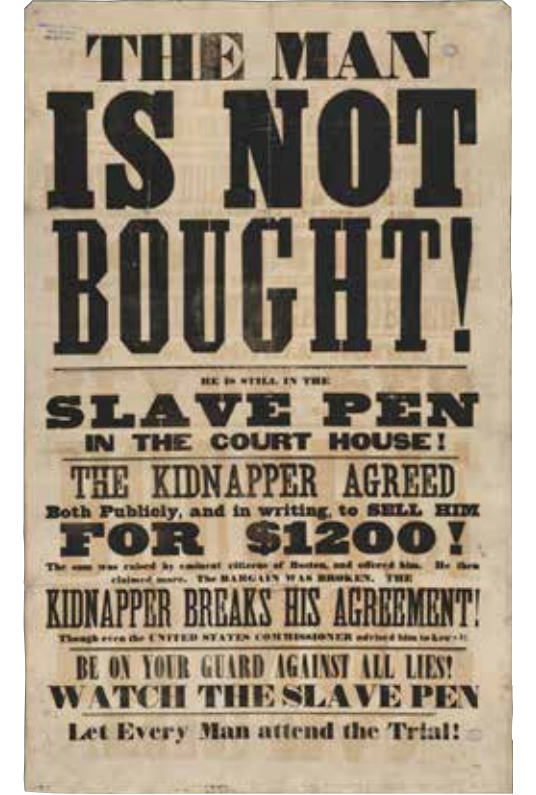
1956 - KÖLELİĞİN, KÖLELİK TİCARETİNİN VE KÖLELİĞE BENZER UYGULAMALARIN VE KURUMLARIN ORTADAN KALDIRILMASINA DAİR BİRLEŞMİŞ MİLLETLER EK SÖZLEŞMESİ

“Özgürlük, her insanın doğuştan hakkıdır... Birleşmiş Milletler halkları, insan haysiyeti ve değerine olan inançlarını BM Şartı’nda yeniden teyit ettiler...”

– Sözleşme, Önsöz

Köleleştirilen bir kadın ve çocukları
(1861 - 1862 arası, Smithsonian Müzesi Koleksiyonu)

Kölelikten kaçan Anthony Burns’un hapis cezasına karşı çıkan bir afiş: “İnsanlar Satın Alınmaz!” (Boston, 1850 - 1859 arası)

45 06.01.1964 tarihli 11599 sayılı Resmi Gazete. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc047/kanuntbmmc047/kanuntbmmc04700361.pdf -erişim: 10.09.2020>

1957

ZORLA ÇALIŞTIRMANIN ORTADAN KALDIRILMASI SÖZLEŞMESİ

1919'da Versailles Barış Antlaşması kapsamında kurulan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO-International Labour Organization), 1946 yılında Birleşmiş Milletlerin ilk uzmanlık kuruluşu oldu. İstihdama ilişkin uygulamalarda standartları yükseltmek ve evrensel insan ve çalışma haklarının korunması temelinde kuruldu. Kurulduğu günden bugüne dek temel haklara ilişkin kabul ettiği sekiz sözleşmeden biri de 5 Haziran 1957 tarihli "Zorla Çalıştırmanın Kaldırılması Sözleşmesi"dir.

8 Haziran 1957 tarihinde Cenevre'de yapılan Milletlerarası Çalışma Teşkilatı Genel Konferansı'nda, zorla çalıştırmanın esaret ve esarete benzer şartlara yol açmaması için tüm tedbirlerin alınmasını öngören esarete ilişkin 1926 tarihli Sözleşme, borçlanmanın yol açabileceği köleliğin ortadan kaldırılmasını taahhüt eden esaretin ilgasına dair 1956 tarihli ek Sözleşme ve ücret ödeme usullerinin, işçinin işinden ayrılmasını mümkün kılacak şekilde olması gerektiğini belirten ücretin himayesine ilişkin 1949 tarihli Sözleşme üzerinden zorla çalıştırma konusu

yeniden incelenmiştir. Bunların yanı sıra 1930 tarihli, 29 no'lu Zorla Çalıştırma Sözleşmesi hükümleri göz önünde tutularak; zorla çalıştırmanın İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde bildirilen insan haklarını ihlal edici olduğuna karar verilmiş ve 105 no'lu Zorla Çalıştırmanın Kaldırılması Sözleşmesi kabul edilmiştir.

Mezkûr Sözleşme zorla çalıştırmayı her koşulda kesin olarak menetmeyi zorunlu kılar. Zorla çalıştırmayı mümkün kılacak koşulları ortaya koyar ve bu koşulların da zorunlu çalışmayı meşru kılamayacağını belirtir. Saydığı koşullar şunlardır; siyasi iktidara muhalefet eden kimselelere ceza olarak, ekonomik kalkınma amacıyla seferberlik ilan ederek, çalışma disiplini olarak, grevlere katılmış kimselere ceza olarak, din, ırk ve etnik köken temelli ayrımcılık vasıtası olarak zorla çalıştırmak.

ILO'nun Türkiye tarafından onaylanan 59 sözleşmesinden biri de 29 Mart 1961 tarihinde Türkiye'de yürürlüğe giren 105 no'lu Zorla Çalıştırmanın Kaldırılması Sözleşmesi'dir.⁴⁶

Beyazdeniz-Baltık Kanalı inşaatı (1932)

Nazi işgali altında Polonya'da Yahudiler zorla çalıştırılmak için sıraya sokuluyor. (Eylül 1939, Bundesarchiv, Bild 183-E10855 / CC-BY-SA 3.0, CC BY-SA 3.0 DE)

2 Ağustos 1933'te kullanıma açılan Beyazdeniz-Baltık Kanalı inşaatından bir kare. Sovyetler tarafından yürütülen inşaatta sadece zorla çalıştırılan işçiler kullanıldı. (1 Ocak 1932)

"Bu Sözleşmeyi onaylayan ... Taraf Devletler, cebri veya mecburi çalıştırmayı yasaklamayı ve, ... ırk, sosyal, ulusal ya da din temelli ayrımcılık aracı olarak kullanmamayı taahhüt eder."

– Sözleşme, Madde 1

46 ILO, "105 No'lu Zorla Çalıştırmanın Kaldırılması Sözleşmesi", https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377271/lang-tr/index.htm -erişim: 07.11.2020-

1960

UNESCO EĞİTİMDE HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞA KARŞI BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SÖZLEŞMESİ

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) tarafından 14 Aralık 1960 tarihinde Paris'te yapılan toplantıda, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ayrımcılık yasağı ilkesini ve UNESCO Anayasası uyarınca insan haklarına evrensel saygının benimsenmesi, geliştirilip eğitimde fırsat eşitliğinin tanınması için uluslararası işbirliğinin sağlanmasına yönelik yapılan çalışmaların artırılması gerektiği gündeme alınmıştır. Bu toplantı sonunda, ilk kez spesifik olarak eğitimde ayrımcılığa dair oluşturulan sözleşme imzaya açılmıştır.⁴⁷

Sözleşme, Taraf Devletleri ücretsiz ve zorunlu ilkokul eğitimini uygulamaya geçirme konusun-

da yükümlü kılar ve sözleşmeye çekince koymak da yasaktır. Ayrıca din eğitimi seçiminin ve ulusal azınlık grupları için anadil eğitiminin özgürce yapılabilmesi konusunda Taraf Devletlerin yükümlülüğü bulunmaktadır. Sözleşme'nin ilk maddesinde kapsamlı bir ayrımcılık ve eğitim tanımı mevcuttur. Bu kapsamda herhangi bir kişi ya da grubu “eğitime erişimden mahrum bırakmak, düşük standartta bir eğitime sınırlamak, [belli uygulamalar haricinde] ayrı eğitim sistemleri veya kurumları kurmak ya da sürdürmek, insan onuruyla bağdaşmayan koşullara maruz bırakmak üzere yapılan herhangi bir dışlama, dışarıda bırakma, sınırlama veya tercih”⁴⁸ yasaktır.

ABD'de siyah aktivistler eğitim hakkına dair pankart taşıyor.
(1963, ABD Kongre Kütüphanesi, Warren K. Leffler)

1948'de ABD Pittsburg'da sadece siyahi çocukların okuduğu bir okul
(ABD Ulusal Arşivleri, 15.12.1948)

Afganistan, Kabul'de Zarghuna Kız Okulu
(06 Şubat 2002, UNICEF Girls' Education, UN Photo/
Eskinder Debebe, CC BY-NC-ND 2.0)

“İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin ayrımcılık yasağı ilkesini beyan ettiğini ve herkesin eğitim hakkına sahip olduğunu ilan ettiğini hatırlayarak, ... Dolayısıyla UNESCO'nun ulusal eğitim sistemlerinin çeşitliliğine saygı gösterirken sadece eğitimde ayrımcılığın herhangi bir biçimini yasaklamak değil, herkes için eğitimde fırsat ve muamele eşitliğini teşvik etmek görevi olduğunu kabul ederek, [Bu Sözleşme kabul edilmiştir]”

⁴⁷ UNESCO Clearing House, What you need to know about the Convention against Discrimination in Education, <https://www.gcedclearinghouse.org/news/what-you-need-know-about-convention-against-discrimination-education> -erişim: 07.11.2020-
⁴⁸ Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme (1960), http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/675_Lpdf -erişim: 07.11.2020-

1961

AVRUPA SOSYAL ŞARTI

Avrupa Sosyal Şartı (Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi), 1961 yılında Turin’de imzaya açılmış ve 1965 yılında yürürlüğe girmiştir.

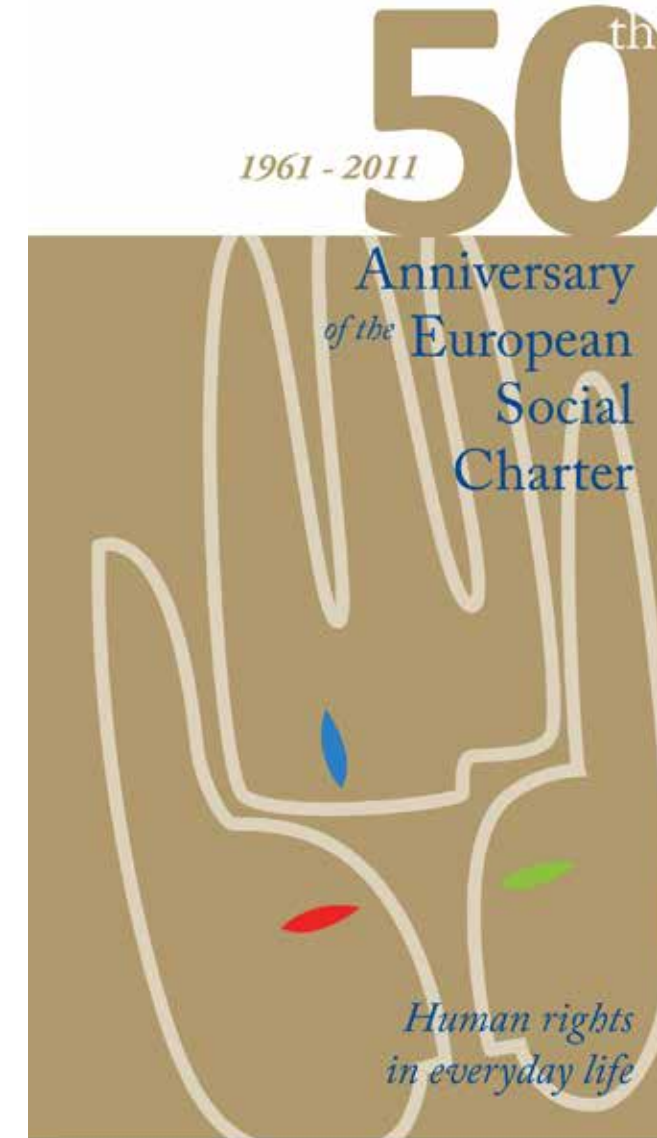
Avrupa Sosyal Şartı; temel sosyal ve ekonomik hakları koruyan, medeni ve siyasi hakları güvence altına alan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ni takviye eden bir sözleşmedir.⁴⁹ Bölgesel düzeyde Avrupa’da sosyal hakların teminat altına alınmasına dair en kapsamlı güvence Avrupa Sosyal Şartı’nda mevcuttur. Bu sözleşmenin amacı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ndeki hakların yanında (yaşam hakkı, işkence yasağı, kölelik ve zorla çalıştırma yasağı, adil yargılanma hakkı vb.) ekonomik ve sosyal hakların da

güvence altına alınmasıdır. Şartı önemli kılan hususlardan bir tanesi de özellikle yaşlılar, engelliler, çocuklar ve göçmenler gibi belirli grupların ihtiyaçlarına referans vermesidir.

Türkiye’nin Avrupa Sosyal Şartını 1989’da imzalaması ile bu tarihten itibaren Şart’ın denetim mekanizmaları işlemeye başlamıştır. Avrupa Sosyal Haklar Komitesi, Taraf Devletler’in Sözleşme’yi uygulamalarını izlemekle yükümlü olup, altı yıllık seçimler ile seçilen 15 bağımsız üyeden oluşmaktadır. Şart, dönem dönem protokollerle takviye edilmiş, yeni haklar Şart’ın kapsamına alınmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Avrupa Sosyal Haklar Komitesi,

“Avrupa Konseyi hedefinin, kendilerinin ortak mirası olan ideal ve ilkelerin gerçekleştirilmesi ve korunması amacıyla üyeleri arasında daha güçlü bir birliğin sağlanması ve özellikle insan hakları ve temel özgürlüklerin gerçekleştirilmesi ve sürdürülmesi yoluyla sosyal ve ekonomik gelişmenin kolaylaştırılması olduğunu dikkate alarak ... [Sözleşmeye konu hususlarda] mutabık kalmışlardır.”

– Sözleşme, Önsöz

Avrupa Sosyal Şartı’nın 50. yıldönümü için hazırlanan bir afiş

kendilerine yapılan başvuruları değerlendirirken, her iki sözleşmeyi de dikkate alır; medeni, siyasi, sosyal ya da ekonomik haklar olmak üzere tüm temel insan hak ve özgürlüklerinin etkili ve uyumlu olarak güvence altına alınmasını sağlar.

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı’nın 3 Mayıs 1996’da kabul edilip, 1 Temmuz 1999’da yürürlüğe girmesiyle birlikte;

- Ayrımcılık yasağının kapsamının genişletilmesi
- Toplumsal cinsiyet eşitliğinin pekiştirilmesi

- Engellilerin sosyal ve ekonomik haklarının korunması
- İstihdam hakkı korunurken insanlık onurunun gözetilmesi ve işçilere eşit fırsatların sunulması
- Yoksulluk ve toplumsal dışlanmaya karşı koruma
- Konut hakkının etkili şekilde korunması ve yaşanabilir standartlar oluşturulması
- Çocuklar, gençler veya yaşlılar için sosyal, ve ekonomik güvencelerin güçlendirilmesi

gibi hakları güvence altına alır.⁵⁰

⁵⁰ Avrupa Sosyal Şartı’na Kısa Bir Bakış, Avrupa Sosyal Şartı Departmanı, İnsan Hakları Daire Başkanlığı Genel Müdürlüğü, (2007), <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Presentation/CharterGlance/Turkish.pdf> -erişim: 28.10.2020-

1963

AFRİKA BİRLİĞİ ÖRGÜTÜ'NÜN KURULUŞU VE AFRİKA BİRLİĞİ

Afrika Birliği Örgütü, 1963'te Etiyopya'da 32 üye ülke ile Afrika kıtasındaki ülkelerin ekonomik ve siyasi birliği, kıtada sömürgecilik, neo-sömürgecilik ve bunların etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla kurulan devletler arası bir örgüttür. Kurulduğu dönem itibarıyla, özellikle kıtada sömürgecilğe karşı bağımsızlık mücadelesi yürüten devletlerin desteklenmesi, genel yaşam standartlarının yükseltilmesi ve temel hak ve özgürlüklerin korunmasına dair çalışmalar yürütmüştür.⁵¹

2002'de Afrika Birliği adını alarak 32 üye ile yeniden kuruldu. Günümüzde ise kıtadaki tüm ülkeler birliğin üyesi haline gelmiştir. Afrika İn-

san ve Halkların Hakları Sözleşmesi, 1981 yılında yürürlüğe girmiş ve sözleşmenin uygulanması için ise Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi kurulmuştur. Sözleşme'nin önemli özellikleri arasında "halkların hakları"ndan bahsetmesi, kalkınma hakkının en güçlü şekilde güvence altına alındığı sözleşmelerden biri olması ve kişilerin hak ve ödevleri ile topluluk veya devlet arasındaki ilişkiye de referansta bulunması sıralanabilir. Endorois halkının Kenya'ya karşı, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi'ne taşıdığı 2010 yılındaki bir davada ilk kez uluslararası bir mahkeme kalkınma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.⁵²

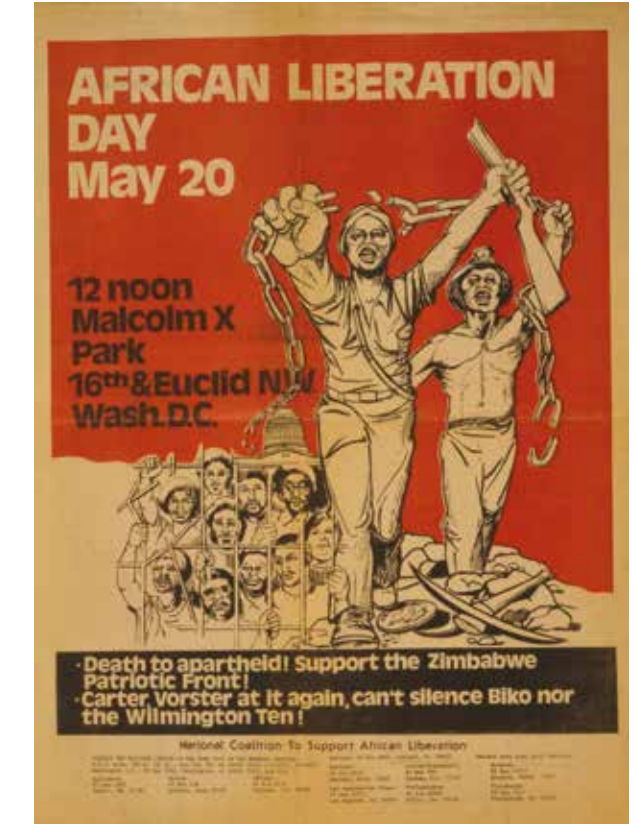

Afrika Birliği Örgütü Üye Devlet Temsilcileri (1963)

1963 - AFRİKA BİRLİĞİ ÖRGÜTÜ'NÜN KURULUŞU VE AFRİKA BİRLİĞİ

“Bütün insanlar eşit olacaktır; aynı haklardan ve saygınlıktan yararlanacaklardır. Hiçbir şey, bir halkın diğeri üstünde tahakküm kurmasını meşru kılmayacaktır.”

- Sözleşme, Madde 19

Afrika Kurtuluş Günü, 20 Mayıs (1970-79, ABD Kongre Kütüphanesi)

51 Britannica, African Union, <https://www.britannica.com/topic/African-Union> -erişim: 07.10.2020-

52 Human Rights, Watch, 'Kenya: Landmark Ruling on Indigenous Land Rights', <https://www.hrw.org/news/2010/02/04/kenya-landmark-ruling-indigenous-land-rights> -erişim: 07.10.2020-

1965

SELMA -MONTGOMERY YÜRÜYÜŞÜ

1964 yılında ABD’de yürürlüğe giren Medeni Haklar Yasası’nın kamusal alanda siyahlara yönelik ayrımcılığı ve ırksal ayrımı (*segregation*) yasaklamasına rağmen bu yasa pratikte gerçek bir değişim yaratmadı. Özellikle de ayrımcılığın yaygın olduğu güney eyaletlerinde bir dizi ayrımcı kural ve prosedür yoluyla siyahların temel hak ve özgürlükleri engellendi. Özellikle Alabama’da yaşayanların yarısından fazlası siyah yurttaşlardan oluşmaktayken, seçmenlerin sadece %2’si oy hakkından yararlanabilmekteydi.⁵³

1965’te şiddet ve ırkçılığın diğer bölgelere göre daha da yaygın olduğu Selma’da, Alabama’da başlayan seçme ve seçilme hakkına dair yürütülen kampanya ilk başlarda kitlesel gözaltılar ile karşılaştı. Şubat ayından itibaren şiddetsiz gösterilere yönelik kolluk ve sivil şiddeti giderek artı, 26 yaşındaki Jimmie Lee Jackson gösteriler sırasında polis tarafından vurularak öldürüldü.⁵⁴

Buna karşılık göstericiler, 7 Mart’ta Selma’dan eyalet başkenti olan Montgomery’e 600 kişi ile başlayan yürüyüş yapma kararı aldı. Daha sonra “Kanlı Pazar” ismini alacak bu gösteri sırasında polisler gösterinin yasadışı olduğunu belirterek cop ve biber gazı kullanarak kitleye sert şekilde müdahale etti. Kullanılan şiddetin boyutu basın yoluyla tüm ülkeye yayıldı ve destek vermek isteyen birçok kişi yürüyüşe katıldı. Beş gün süren yürüyüşün sonunda yaklaşık 87 km yol kat eden göstericiler Montgomery’e ulaştığında, Dr. King 25.000 kişilik bir kalabalığın önünde konuşma yaptı.⁵⁵ Yürüyüş sonrasında ABD Başkanı Lyndon B. Johnson’ın da desteğini alan aktivistlerin mücadelesi sonucu, 1965’te siyahları oy hakkından mahrum bırakmak için yapılan düzenlemeleri yasaklayan, Oy Hakkı Yasası’nın yürürlüğe girmesi sağlandı.⁵⁶

1965 - SELMA -MONTGOMERY YÜRÜYÜŞÜ

“İrksal ayırım ve ayrımcılığı ortadan kaldırmamanın zamanı şimdi. ... Tüm haklarımızı istiyoruz, burada istiyoruz ve hemen istiyoruz.”

– Dr. Martin Luther King, Jr. 23 Haziran 1963 Cobo Hall, Detroit Konuşması

Selma Yürüyüşü
(1965) (German Suarez Suarez, CC BY-SA 4.0)

Selma Yürüyüşü’nde medeni haklar aktivisti Dr. Ralph Dr. Abernathy ve ailesi, arkada Dr. King ve ailesi (1965)

Selma’da Aktivistler için Destek Yürüyüşü
(New York, 15 Mart 1965, ABD Kongre Kütüphanesi)

⁵³ History, How Selma’s Bloody Sunday Became a Turning Point in the Civil Rights Move, <https://www.history.com/news/selma-bloody-sunday-attack-civil-rights-movement> -erişim: 10.09.2020-

⁵⁴ Stanford Martin Luther King Jr Research and Education Institute, ‘Selma to Montgomery March’, <https://kinginstitute.stanford.edu/encyclopedia/selma-montgomery-march> -erişim: 10.09.2020-

⁵⁵ History, ‘Selma to Montgomery March’ <https://www.history.com/topics/black-history/selma-montgomery-march> -erişim: 10.09.2020-

⁵⁶ History, ‘Selma to Montgomery March’ <https://www.history.com/topics/black-history/selma-montgomery-march> -erişim: 10.09.2020-

1965

HER TÜRLÜ IRK AYRIMCILIĞININ
ORTADAN KALDIRILMASINA DAİR
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SÖZLEŞMESİ

21 Aralık 1965 tarihinde BM Genel Kurulu'nda kabul edilen "Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme" 1969 yılında yürürlüğe girdi. 2020 yılı itibarıyla Sözleşme, 182 ülke tarafından onaylandı. Birleşmiş Milletler tarafından devletlerin özel bir insan hakları sözleşmesi altındaki sorumluluklarını yerine getirmek üzere gerçekleştirdikleri faaliyetleri izlemek ve gözden geçirmek için kurulmuş ilk yapı olan Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Komite ise sözleşmenin uygulanmasını izlemekle yükümlüdür.⁵⁷

Sözleşme, Türkiye tarafından 1972'de imzalanmasına rağmen 16 Ekim 2002'de yürürlüğe girdi. Türkiye, sözleşmenin onaylanmasını uygun bulan 4750 sayılı kanun ile sözleşmenin hükümlerinin yalnızca diplomatik ilişkisi bulunan Taraf Devletlere karşı uygulanacağını ve Sözleşme'nin Türkiye Cumhuriyeti'nin ülkesel sınırları itibarıyla onaylanmış bulunduğunu beyan ederek sözleşmenin, yorum veya uygulanmasıyla ilgili uyuşmazlıkların Uluslararası Adalet Divanı'na intikal ettirilmesini düzenleyen 22. Maddesiyle bağlı sayılmayacağını belirten bir çekince koyarak uygulama alanını sınırladı.⁵⁸

Her Türlü Irk Ayrımcılığının
Ortadan Kaldırılması
Uluslararası Günü Afişi
(21 Mart, UNESCO)

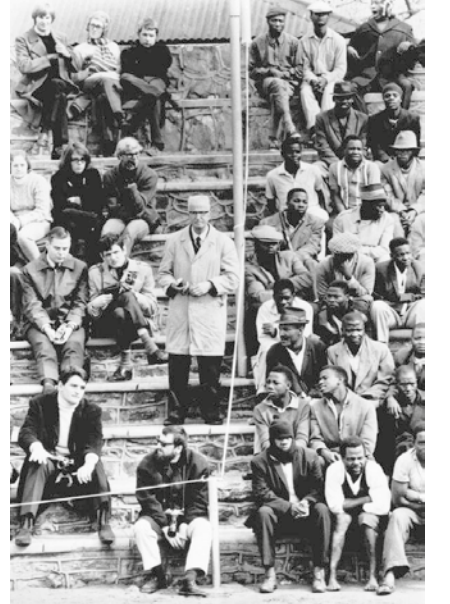

"Sözleşmeye Taraf Devletler .. ırkların farklılaştırılmasına dayalı her türlü üstünlük öğretisinin bilimsel açıdan yanlış olduğuna, etik açıdan kınanması gerektiğine, sosyal açıdan gayri adil ve tehlikeli olduğuna, hiç bir yerde, teoride ve uygulamada ırk ayrımcılığı için bir mazeret bulunmadığına inanarak... aşağıdaki [Sözleşme hükümlerinde] anlaşılmışlardır."

– Sözleşme, Önsöz

Sözleşme uyarınca; Taraf Devletler ırk ayrımcılığının kınanması ve her türlü ırk ayrımcılığının ortadan kaldırılması için çalışmayı taahhüt ederek, hiçbir yerde *"teoride ve uygulamada ırk ayrımcılığı için bir mazeret bulunmadığını"*⁵⁹ açıkça belirtir. Önsöz ve 25 maddeden oluşan sözleşme; Taraf Devletleri ırk ayrımcılığına yol açan kanun vb. düzenlemeleri değiştirme, yaşanan ırk ayrımcılığını yasaklama ya da önleme, herhangi birey, grup veya kuruma yönelik ırk ayrımcılığı yaratan uygulamalara dahil olmama, kamu görevlilerinin de dahil olmamasını sağlama, ırk ayrımcılığına karşı başvuru ve etkili koruma mekanizmaları geliştirme, ırk ayrımcılığını desteklememe ve savunmama konusunda yükümlü kılar.⁶⁰

- 59 Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/IrkAyrımcılığınınOrtadanKaldırılmasınaDairSözleşme.pdf> -erişim: 19.10.2020-
- 60 Birleşmiş Milletler Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, IHOP, <http://ihop.org.tr/wp-content/uploads/2008/03/CERD-Kitap-Yorum-Rapor.pdf> -erişim: 19.10.2020-

21 ARALIK 1965 - HER TÜRLÜ IRK AYRIMCILIĞININ
ORTADAN KALDIRILMASINA DAİR BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SÖZLEŞMESİ

Bloemfontein, Güney Afrika'da ayrı olarak bir spor müsabakası izleyen beyaz ve siyahlar
(1 Mayıs 1969, UN Photo/H Vassal, CC BY-NC-ND 2.0)

BM Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi Afişi

1966

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MEDENİ VE SİYASAL HAKLAR SÖZLEŞMESİ VE EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR SÖZLEŞMESİ

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 1948'de kabul edilmesinin ardından tüm temel hak ve özgürlükleri kapsayan bağlayıcı ve temel bir sözleşme oluşturulmasına dair çalışmalara başlandı. Ancak Birleşmiş Milletler'de bu sözleşmenin içeriğine dair çıkan fikir ayrılıkları, iki gruba mensup hakların uygulanması süreçlerinin çok farklı olduğu argümanları sebebiyle 1952 yılı itibariyle, medeni ve siyasal haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ayrı ayrı odaklanan iki sözleşmenin oluşturulması kararı alındı.⁶¹

Temel hak ve özgürlüklerin medeni ve siyasal haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklar olarak iki farklı kategoride incelenmesine dair

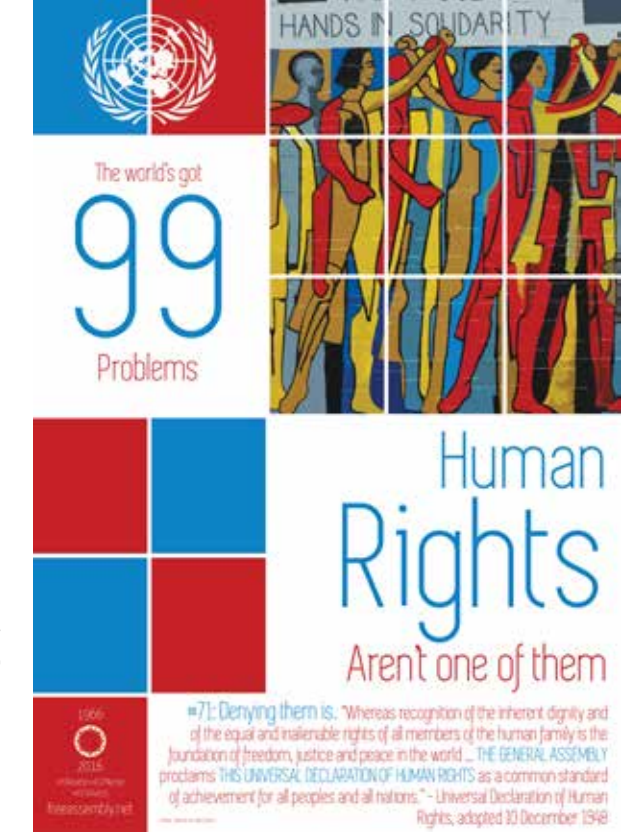
eleştiriler, bu kararın alındığı 1952 yılından itibaren devam etti. Hatta ekonomik, sosyal ve kültürel hakların tam da bu gerekçe ile yeterli şekilde güvence altına alınmadığına dair argümanlar da sürekliliğini korudu. Bununla birlikte iki sözleşmenin onaylanması süreci endişelerin aksine paralel şekilde gerçekleşti. Sözleşmelerin yürürlüğe girmesinden itibaren geçen son 50 yılda, tüm insan haklarının getirdiği pozitif yükümlülüklerin farklı boyutlarda imkan ve kaynak gerektirdiği; Birleşmiş Milletler organları, Taraf Devletler ve sivil toplum örgütleri de dahil olmak üzere ilgili paydaşların yürüttüğü çalışmalarda görülebilir.⁶²

1966 - BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MEDENİ VE SİYASAL HAKLAR SÖZLEŞMESİ VE EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR SÖZLEŞMESİ

İnsan Hakları Konseyi (Maina Kitai, 2014, CC BY 2.0)

Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmelerinin 50. yılı için tasarlanan afişler (#99Problem kampanyası, Maina Kitai, 2016, CC BY 2.0)

“[Sözleşmelerin] 50. yıl kutlamaları ne kadar ilerlediğimiz ve daha ne kadar fazla yol almamız gerektiğini düşünmek için bize bir an sağlıyor. Yıldönümü ayrıca bize bunların her zaman bizim haklarımız, özgürlüklerimiz olduğunu hatırlatıyor.”

– İkiz sözleşmelerin 50. yıldönümü

61 UN Audiovisual Library of International Law, International Covenant on Civil and Political Rights, 16 Aralık 1966, Christian Tomuscat, <https://legal.un.org/avl/ha/iccpr/iccpr.html> -erişim: 19.10.2020-

62 UN Audiovisual Library of International Law, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, Monica Pinto, <https://legal.un.org/avl/ha/icescr/icescr.html> -erişim: 19.10.2020-

1969

STONEWALL AYAKLANMALARI

ABD için 50'ler ve 60'lar, LGBTİ+'ların topluma tehdit olarak kabul edildiği, ayrımcı pratik ve söylemlerin devlet kurumlarınca sahiplenildiği ve uygulamaya konduğu yıllar oldu. LGBTİ+'lara yönelik baskıların şiddetini artırdığı, aktivistlerin "farklı cinsiyete ait kıyafet giymek" gibi gerekçeler ile gözaltına alındıkları bu dönemde Mattachine Topluluğu, Bilitis'in Kızları (DoB) gibi örgütlenmeler ayrımcılığa karşı organize bir mücadele başlattılar.

Stonewall'ın habercilerinden sayılabilecek ilk protesto eylemi 1959'da San Francisco'da Cooper Do-Nuts isimli kafede yaşanan polis tacizi ve şiddetine yönelik düzenlendi. Önemli bir diğer eylem, 1966 yılında San Francisco'da Compton Cafe'de vakit geçiren LGBTİ+'lara yönelik ani polis baskını ve gözaltılara karşı başladı. Bu protesto, özellikle translara yönelik baskılara karşı, San Francisco'da trans hakları mücadelesini başlatan olaylardan biri olarak anılır.⁶³

28 Haziran 1969 tarihine geldiğimizde, o gün Stonewall Inn isimli barda bulunanlar, yapılan polis

baskınında kimlik göstermeyi ya da "kimliklerini teyit ettirmeyi" reddettiler. Gözaltı işlemi için polis araçlarının beklendiği sırada, insanlar polis şiddetine tepki göstermek için barın önünde bir araya gelerek beklemeye başladı. Kendiliğinden başlayan bu bekleyiş gittikçe kalabalıklaşan bir protestoya dönüştü. Üç gün devam edecek eylemlere polis güçleri tarafından çeşitli müdahalelerde bulunulurken, birçok eylemci darp edildi ve biber gazına maruz kaldı. Stonewall'da başlayan gösteriler kısa süre içerisinde tüm dünyada ses getirmiş, ilk Onur Yürüyüşü, 28 Haziran 1970'de Stonewall Inn'in önünde binlerce kişinin katılımı ile yapılmıştır.⁶⁴

Stonewall ayaklanması, LGBTİ+ tarihinde ilk olmakla birlikte en çok ses getiren, en kapsamlı etkiyi yaratan olaylarından biridir. LGBTİ+ hareketinin yaygınlaşarak büyümesi ve bu olayın kamuoyunda yaygınlaştırılması adına sarf edilen çaba gibi nedenlerden dolayı Stonewall'ın yaygın olarak anılması ve yarattığı etkiye katkısı olduğu düşünülmektedir.⁶⁵

"Hepiniz haklara sahip olana kadar, siz, tek bir kişi, hiçbir zaman tamamen haklarınıza sahip değilsiniz."

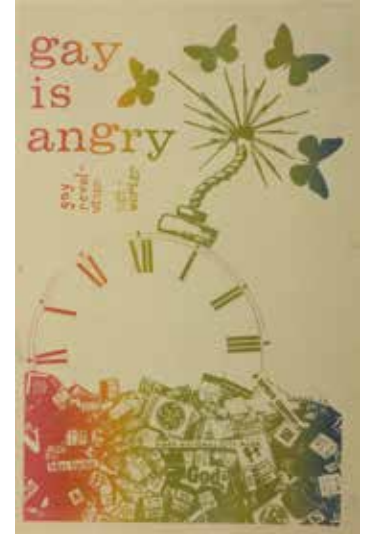
– Marsha P. Johnson

Sydney'de 27 Ağustos 1978'de yapılan bir yürüyüş

İngiltere'de 1970'lerde LGBTİ+ hakları gösterisinde Gay Liberation Front (GLB) Pankartı

1971 tarihli bir afiş (Amerikan Kongre Kütüphanesi, Yanker Koleksiyonu)

Stockholm'da 2009'dan bir Onur Yürüyüşü. (Andie Nordgren, CC BY-SA 2.0)

⁶³ The Guardian, "Compton's Cafeteria riot: a historic act of trans resistance, three years before Stonewall" <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2019/jun/21/stonewall-san-francisco-riot-tenderloin-neighborhood-trans-women> -erişim: 07.11.2020-

⁶⁴ KAOS GL, "Stonewall'dan Bugüne" <https://kaosgl.org/haber/stonewallrsquodan-bugune> -erişim: 07.11.2020-

⁶⁵ JSTOR Daily, "The Stonewall Riots Didn't Start the Gay Rights Movement" <https://dailyjstor.org/the-stonewall-riots-didnt-start-the-gay-rights-movement/> -erişim: 07.11.2020-

1973

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER APARTHEİD SUÇUNUN ORTADAN KALDIRILMASI VE CEZALANDIRILMASI İÇİN ULUSLARARASI SÖZLEŞME

Apartheid Suçunun Ortadan Kaldırılması ve Cezalandırılması için Uluslararası Sözleşme'nin arka planındaki çalışmalar, Birleşmiş Milletler'in Güney Afrika'daki apartheid rejimine karşı çalışmalarla başladı. Genel Kurul, 1966'da ilk kez "apartheid"ı insanlığa karşı suç kategorisi kapsamına alan bir karar aldı; 1984'te ise Güvenlik Konseyi Genel Kurur Kararı'nı onaylayarak ilk kapsamlı bağlayıcı kararı almış oldu.

Sözleşme'nin oluşturulmasına ise 1971 yılında Sovyetler Birliği ile Gine'nin, Genel Kurul'un Sosyal, İnsancıl ve Kültürel Komitesi'ne verdiği taslak ile başlandı. Yapılan görüşmelerde fikir ayrılıklarına rağmen Sözleşme'nin Güney Afrika'daki apartheid rejiminden daha geniş bir kapsamı olması ve ırk ayrımcılığı pratiklerinin gözlemlendiği her yerde uygulanabilmesi gerektiği kararı alındı. Sözleşme, Genel Kurul'da 91 kabul, dört

karşı (ABD, Birleşik Krallık, Güney Afrika ve Portekiz) ve 26 çekimser oy ile kabul edildi.⁶⁶

Sözleşme, "apartheid"ı insanlığa karşı suç olarak kategorize eder. BM Şartı'na aykırı olduğunu belirtir ve ayrıca kasıt ya da saik fark etmeksizin kişi, grup, herhangi bir kuruluş üyesi ya da devlet temsilcilerinin uluslararası cezai sorumluluğa tabi olduğunu hükme bağlar. Sözleşme uyarınca Taraf Devletler; kendi yetki alanları içinde bulunan farklı uyruktan kişileri, sözleşme kapsamındaki suçları işledikleri için, bahsi geçen suçlar sözleşmeye taraf olmayan devletin yetki alanında işlenmiş olsa dahi yargılayabilir. Sözleşme'nin yürürlüğe girmesi, aynı zamanda apartheid karşıtı mücadelede uluslararası kapsamda bir hukuki zemin oluşturmuş, insanlığa karşı suç olarak "apartheid", 1998 yılında Roma Statüsü'nde de yer bulmuş, zaman içerisinde temel hukukunun da bir parçası haline gelmiştir.

Güney Afrika Apartheid Müzesi'ndeki posterler
(Kandukuru Nagarjun, CC BY 2.0)

1973 – BİRLEŞMİŞ MİLLETLER APARTHEİD SUÇUNUN ORTADAN KALDIRILMASI VE CEZALANDIRILMASI İÇİN ULUSLARARASI SÖZLEŞME

Güney Afrika Apartheid Müzesi'ndeki posterler
(Kandukuru Nagarjun, CC BY 2.0)

Güney Afrika Kadın Federasyonu, 1955
(Kandukuru Nagarjun, CC BY 2.0)

“Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, apartheid'in insanlığa karşı bir suç olduğunu ve apartheid politika ve uygulamalarından kaynaklanan insanlık dışı eylemlerin ... ırk ayrımcılığı ve ırksal ayrıma ilişkin benzer politika ve uygulamaların uluslararası hukuk ilkelerini, özellikle de Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkelerini ihlal edici nitelikte suçlar olduğu ile uluslararası barış ve güvenliğe yönelik ciddi bir tehdit oluşturduğunu deklare etmektedir.”

– Sözleşme, Önsöz

66 Ronald C. Slye, 'Apartheid as a Crime Against Humanity: A Submission to the South African Truth and Reconciliation Commission' (1999) 20(2) Michigan Journal of International Law 267.

1977

SAN FRANCISCO ENGELLİ HAKLARI
PROTESTOLARI

ABD’de 1973 yılında yürürlüğe giren yasa uyarınca; istihdam alanında engellilere yönelik ayrımcılık yasaklanmıştı. Ancak 1977 yılında üzerinden dört yıl geçmesine rağmen hala yasanın uygulanmasında fiili olarak ayrımcılığın önlenmesine dair hiç bir gelişme yaşanmamıştı. Özellikle, makul uyumlaştırma ve erişilebilirlik konularında hükümete taleplerini ileten aktivistlere verilen cevap ise çalışmaların devam ettiği ya da yasanın uygulanması veya erişilebilirliğin sağlanması için gerekli madde ve teknik altyapıya sahip olunmamasıydı.⁶⁷

Amerikan Engelli Yurttaşlar Koalisyonu (ACCD), 5 Nisan 1977’de yapılacak bakanlık toplantısında yasanın uygulanmasına dair karar alınmaması halinde protestolara başlanacağı kararını almıştı. Taleplerden en önemlisi de yasanın uygulanabilmesi için bir yönetmelik çıkarılmasıydı. Beklendiği üzere toplantıdan herhangi bir karar veya açıklama çıkmaması üzerinde aktivistler birçok şehirde Sağlık, Eğitim ve Sosyal

Yardım Bakanlık binaları önünde oturma eylemlerine başladı. Çoğu şehirde bina önündeki protestolar bir iki günün ardından sona erdi. Ancak San Francisco’daki oturma eylemi neredeyse bir ay boyunca devam etti.⁶⁸

O dönem ABD’de devam eden siyah medeni haklar hareketinden diğer aktivistler, Kara Panter Partisi üyeleri de farklı biçimlerde protestoculara destek verdi. Yaklaşık 100 kişilik bir grup, bakanlık binasını işgal ederek protestolarını içeride sürdürdü, içeri giremeyenler ise dışarıda basın açıklamaları ve diğer etkinlikler ile protestolarına devam etti. 28 Nisan 1977’de talep edilen yönetmelik imzalandı. Bu mücadele sonrası atılan adımlarla, yasanın uygulanması, engellilere yönelik ayrımcılık yasağının uygulanabilir hale gelmesi hem fiili olarak gerekli olan değişimin, hem de daha sonra 1990’larda spesifik olarak engelliliğe dair daha somut ve kapsamlı hükümler içeren yasanın çıkarılmasına zemin hazırladı.⁶⁹

San Francisco protestoaları için yapılan bir rozet (Carr Mass’ın Ulusal Amerikan Tarihi Müzesi’ne hediyesi, Smithsonian Enstitüsü)

1995’ten engelli haklarına dair bir afiş (Alex Cowan, CC BY-NC 2.0)

“[1977 protestosu] engelli hakları hareketinin kamusal alanda doğumuydu... Engellilik ilk kez, en iyi ihtimalde yardımseverlik ve rehabilitasyon, en kötü ihtimalde de acıma yerine medeni haklar kapsamında değerlendirildi.”

– Kitty Cone

San Francisco protestoaları sırasında yapılan bir graffiti (Smithsonian Enstitüsü)

67 New York Times, 'Before the A.D.A., There Was Section 504', <https://www.nytimes.com/2020/07/22/us/504-sit-in-disability-rights.html> -erişim: 02.10.2020-

68 Atlas Obscura, Britta Shoot, 'The 1977 Disability Rights Protest That Broke Records and Changed Laws', <https://www.atlasobscura.com/articles/504-sit-in-san-francisco-1977-disability-rights-advocacy> -erişim: 02.10.2020-

69 National Museum of American History 'Sitting-in for disability rights: The Section 504 protests of the 1970s', <https://americanhistory.si.edu/blog/sitting-disability-rights-section-504-protests-1970s> -erişim: 02.10.2020-

1979

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KADINLARA KARŞI
HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ
SÖZLEŞMESİ'NİN (CEDAW) KABUL EDİLMESİ

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Aralık 1979'da kabul edilmiştir. Sözleşme, yirmi devletin sözleşmeyi onaylamasından iki yıl sonra, Eylül 1981'de yürürlüğe girmiştir. 2019 yılı itibarıyla taraf devlet sayısı 189'a çıkmıştır.⁷⁰

CEDAW'ı onaylayan tüm ülkeler kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmakla yükümlüdür. Bahsi geçen ayrımcılık, Sözleşme uyarınca hukuki ya da pratikteki uygulamadan kaynaklı veya ihmal sebebiyle olabilir. Taraf Devletler, kadınların eşit gelişimini ve ilerlemesini sağlamak, insan haklarından ve temel özgürlüklerden erkeklerle aynı biçimde yararlanmasının olanaklarını yaratmak zorundadır.

⁷¹ Sözleşme, “*politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen*

veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve toplumsal cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama” yı içeren kapsamlı bir ayrımcılık tanımlaması yapmanın yanında, doğrudan ve dolaylı olmak üzere farklı ayrımcılık biçimlerine de referansta bulunur.⁷²

Sözleşmenin imzalanması, Taraf Devletleri kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması için somut adımlar atmakla ve CEDAW Komitesi'ne düzenli olarak kadının insan haklarının geliştirilmesi konusunda ülkedeki devlet uygulamalarını raporlamak ve sunmakla yükümlü kılar. Sözleşme, Türkiye tarafından 1985 yılında imzalanmıştır. Türkiye'nin onay belgelerini Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne tevdi etmesi akabinde Sözleşme, Türkiye bakımından 19 Ocak 1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Kadınların Statüsüne Dair Komisyon, 18 Ocak 1950
(UN Photo/MB, CC BY-NC-ND 2.0)

18 ARALIK 1979 - BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN
ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİ'NİN (CEDAW) KABUL EDİLMESİ

“Kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmak için çabalarımızı, bağlılığımızı ve enerjimizi iki katına çıkarmalıyız. Komite [CEDAW], kendisinden bekleneni başarmalıdır. Yirmi birinci yüzyıl için Komite için yol gösterici ilke bu olsun.”

– Salma Khan, CEDAW Komite Başkanı (1997)

Arjantin'de bir kadın hakları protestosu
(1986)

Toplumsal cinsiyetin gözetimelemesini
eleştiren bir karikatür (UNICEF)

⁷⁰ Heinrich Böll Stiftung, '40 Yılda CEDAW: Neler öğrendik ve Neler Değişti' <https://tr.boell.org/tr/2019/12/18/40-yilda-cedaw-neler-ogrendik-ve-neler-degisti> -erişim: 13.11.2020-

⁷¹ Heinrich Böll Stiftung, '40 Yılda CEDAW: Neler öğrendik ve Neler Değişti' <https://tr.boell.org/tr/2019/12/18/40-yilda-cedaw-neler-ogrendik-ve-neler-degisti> -erişim: 13.11.2020-

⁷² UN Audiovisual Library of International Law, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), Dubravka Šimonović, <https://legal.un.org/avl/ha/cedaw/cedaw.html> -erişim: 13.11.2020-

1987

TÜRKİYE İLK KAMUSAL
LGBTİ + EYLEMİ

LGBTİ+lara yönelik şiddet ve ayrımcılık devam ederken 12 Eylül 1980 darbesi ile baskı, tüm gruplar için olduğu gibi LGBTİ+ları da etkiledi. Bu dönemde eşitlik mücadelesi yürüten aktivistler ise kendileri üzerindeki baskının görmezden gelindiğini aktarıyor.⁷³ 1980'lerde çalışma yürüten Radikal Demokrat Yeşil Parti Girişimi çatısı altında LGBTİ+lar da dahil olmak üzere feminist, anti militarist ve çevreci gruplar da otonom şekilde örgütlenme imkanı buldular.

27 Nisan 1987'de Taksim Gezi Parkı'nda LGBTİ+lar tarafından yapılan açlık grevi Türkiye'de LGBTİ+ hareketinin kamusal

nitelikte ilk kolektif eylemi olarak anılır. 10 gün süren açlık grevi, başta translar olmak üzere LGBTİ+lara yönelik kolluk güçleri tarafından gerçekleştirilen baskı, ayrımcılık, şiddet ve hak ihlallerine dikkat çeker.⁷⁴

Kolluk tarafından müdahaleye uğrayan açlık grevi, bir süre sonra evlerin içinde devam etti; Türkiye'deki medya tarafından görmezden gelinse de, dünya kamuoyunda önemli ölçüde ses getirdi.⁷⁵ Bu eylem LGBTİ+ hareketinin görünürlüğünün ve örgütlenmesinin 90'larda artarak devam etmesine büyük katkı sundu.⁷⁶

“.. kamusal alanda sesini yükselten her haklı özgürlük talebinin başına geldiği gibi, tehditler, yasaklar ve şiddetle mücadeleyi de birlikte getirdi.”

– Oya Burcu Ersoy, Zorluk Değer Kazandırıyor Her Şeye

Bianet, Elif İnce, '90'ların Hak Mücadeleleri LGBTİ: Kaldırımın Altından Gökkuşağı Çıkıyor', (Görsel: Milliyet Gazetesi, 30 Nisan 1987)

Eşcinseller dağıtıldı

POLİS baskısını protesto etmek amacıyla önceki gün açlık grevine başlayan eşcinseller, Taksim Meydanı'nda polislin müdahalesi üzerine eylemlerine son verdiler. Özellikle akşam saatlerinde yol kenarlarında beklerken, polisçe kerakol-lara götürülen eşcinseller, "Baskıdan bıktık" diyerek, açlık grevini başlatmışlardı. Açlık grevlerini sürdür-mek üzere dün sabah da Taksim Parkı'nın merdiven-lerine ellerinde gül ve karanfillerle oturan eşcinsel-ler, "Polisin kötü davranışlarından vazgeçmesi için

ölene kadar aç kalmaya razıyız" dediler. Eylemlerini zafer işaretleri yaparak sürdüren eşcinseller, çevre-dekilerin de büyük ilgisini topladılar. Ancak, daha son-ra Taksim Parkı'na gelen polisler, eşcinsellere eylem-lerinin yasadışı olduğunu söyleyerek, dağılmaları için uyarıda bulundu. Polisin kendilerine karşı çıkılması halinde grevçileri zorla dağıtacağını belirtmesi üze-rine de eşcinseller, Taksim'den ayrıldılar. Eşcinsel-ler, açlık grevini evlerinde sürdürebileceklerini söy-lediler.

Bianet, Elif İnce, '90'ların Hak Mücadeleleri LGBTİ: Kaldırımın Altından Gökkuşağı Çıkıyor', (Görsel: KAOS GL)

⁷³ Bianet, Evrim İnce, LGBTİ: Kaldırımın Altından Gökkuşağı Çıkıyor, <https://bianet.org/bianet/print/160544-lgbti-kaldirim-altindan-gokkusagi-cikiyor> -erişim: 14.10.2020-

⁷⁴ Bianet, Evrim İnce, LGBTİ: Kaldırımın Altından Gökkuşağı Çıkıyor, <https://bianet.org/bianet/print/160544-lgbti-kaldirim-altindan-gokkusagi-cikiyor> -erişim: 14.10.2020-

⁷⁵ İlk eylemden bugüne LGBTİ hareketi, <http://platform24.org/objective/365/ilk-eylemden-bugune-lgbti-hareketi> -erişim: 14.10.2020-

⁷⁶ Hafıza Merkezi, Türkiye'de Hafızalaştırma, <https://memorializeturkey.com/memorial/80lerde-lubunya-olmak-ve-90larda-lubunya-olmak-kitapları/> -erişim: 14.10.2020-

1989

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NİN KABUL EDİLMESİ

Birleşmiş Milletler'in çocuk haklarına dair sistematik çalışmaları 1959'da Çocuk Hakları Bildirgesi'nin Genel Kurul tarafından kabulü ile başlar. Endüstrileşmenin yayılması, çocuklara dair özel kural ya da yasaların olmaması, çocuklara dair ihlallerin görünür kılınması ve özel ihtiyaçlarının olduğunun anlaşılması, uluslararası alanda çocuk hakları çalışmalarını hızlandırmıştır. ILO (International Labour Organization / Uluslararası Çalışma Örgütü) 1973'te 138 No'lu Asgari Yaş Sözleşmesi'ni kabul ederek, Taraf Devletler için "sağlık, güvenlik veya ahlaki tehlikeye düşürebilecek her türlü istihdam veya çalışmaya kabul için asgari yaş 18'in altında" olarak belirlemiştir.⁷⁷

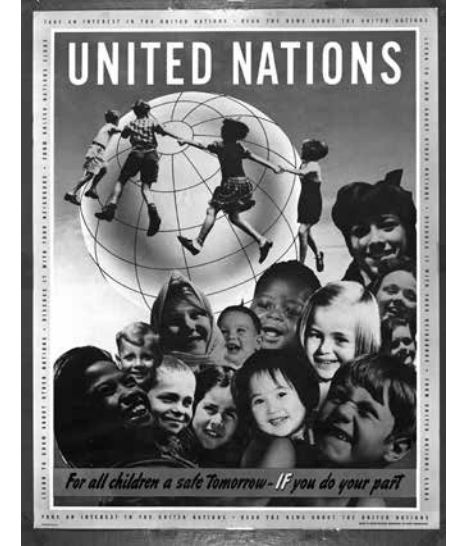
1978 yılında İnsan Hakları Komisyonu'nda, 1959 tarihli Bildirge hatırlatılarak bu metindeki

prensipleri koruyan ve bağlayıcı olan bir çocuk hakları sözleşmesi oluşturulması için taslak sunmuştur. 20 Kasım 1989'da kabul edilen Sözleşme, çocukları sosyal, ekonomik, siyasi, medeni ve kültürel alanda aktörler olarak görür ve çocuklara dair özel ihtiyaç ya da gelişimlerinin desteklenmesi gerektiğini odağına alır. Toplam 54 madde ile Sözleşme, çocukların hayatındaki tüm dönem ya da muhtemel koşulları kapsayacak şekilde düzenlenmiştir.⁷⁸

Toplam 196 Taraf Devlet ile Çocuk Hakları Sözleşmesi, onay sayısı en yüksek sözleşmedir. 2020 yılı itibarıyla ABD hala sözleşmeyi onaylamayan tek Birleşmiş Milletler üye devletidir.⁷⁹

Alabama'da istridiye ayıklayarak çalıştırılan çocuklar
(Lewis Hine, 22 Şubat 1911)

Birleşmiş Milletler ve çocuk hakları na dair bir poster

“[Taraf Devletler,] Çocuğun toplumda bireysel bir yaşantı sürdürebilmesi için her yönüyle hazırlanmasının ve Birleşmiş Milletler Şarti'nda ilân edilen ülküler ve özellikle barış, değerbilirlik, hoşgörü, özgürlük, eşitlik ve dayanışma ruhuyla yetiştirilmesinin gerekliliğini göz önünde bulundurarak, aşağıdaki [Sözleşme hükümleri] üzerinde anlaşmaya varmışlardır.”

– Sözleşme, Önsöz

Bulgaristan, 1928'de çocuklar günü

Çocuk işçiliği dair bir karikatür (Amerikan Kongre Kütüphanesi)

77 ILO, 138 No'lu Asgari Yaş Sözleşmesi, md. 3, http://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377287/lang-tr/index.htm -erişim: 20.11.2020-

78 UNICEF, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, <https://www.unicef.org/uk/what-we-do/un-convention-child-rights/> -erişim: 20.11.2020-

79 UNICEF, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Tarihçesi, <https://www.unicef.org/child-rights-convention/history-child-rights> -erişim: 20.11.2020-

1994

APARTHEID REJİMİNİN SONU

Apartheid Rejimi, Güney Afrika'da 1948'den 1994'e kadar ekonomik, sosyal, hukuki ve siyasi olarak ırksal ayrımcılığa dayalı beyaz üstünlükçü sistemdir. Temelleri Hollandalı sömürgecilerin uygulamalarına dayanan apartheid, 1948'de yürürlüğe giren yasalar ile birlikte kurumsallaşmış ve geniş bir uygulama alanına sahip olmuştur. İlk başta beyazların kontrolünü sağlamak ve sürdürmek için dizayn edilen apartheid sistemi, 60'lara doğru sert mülki ve bölgesel ayırım ile şiddet kullanımıyla daha da kapsamlı ve katı hale gelmiştir.⁸⁰

Apartheid rejimi uyarınca uygulanan katı yasalarından bazıları; her vatandaşın üç ırktan birine dair kategorize edilmesi zorunluluğu, ırklar arası evliliğin yasadışı olması, her siyah kişinin kimlik ile hangi bölgelerde dolaşmalarına izin verildiğini gösteren resmi belgeleri taşıması zorunluluğuydu.⁸¹ 1950'lerden itibaren Güney

Afrika bölgelere ayrıldı ve siyahların yaşayabileceği alanlar belirlendi. Kendi ülkelerinde siyahların diğer bölgelere girebilmesi için pasaport zorunluluğu getirildi. Artan protestolara karşın çıkarılan yasalar ciddi cezai müeyyideler öngörmekte ve hükümete olağanüstü hal ilan etme yetkisi vermektedir.

1955'te eşitlik talebi ile Özgürlük Şartnamesi'ni kabul eden "Congress of People"ın gösterisine müdahale edildi, 150 kişi gözaltına alınarak vatana ihanet suçlaması ile yargılandı.1960'da Sharpeville'de bir grup siyah resmi belge taşımayı reddettiği için olağanüstü hal ilan edildi. Polis, silahsız olan kitleye ateş açtı, 156 günün sonunda 69 kişi öldürüldü ve 187 kişi yaralandı. Belli aralıklarla olağanüstü hal rejimi 1989'a kadar sürdü.⁸² 1961'de ise rejime muhalif kişiler öldürüldü, işkenceye maruz kaldı ya da -Nelson Mandela da dahil olmak üzere- müebbet hapis

Uluslararası Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Günü'nde Laga'da kolluk şiddeti sonucu hayatını kaybedenleri için düzenlenen cenaze töreni. (UN Photo, CC BY-NC-ND 2.0)

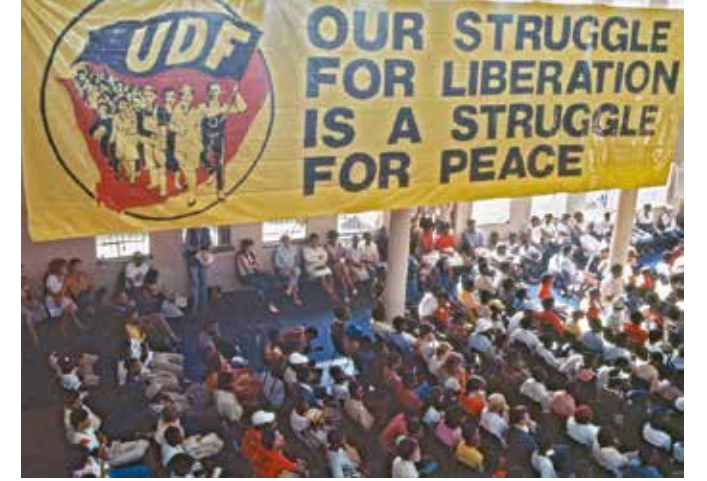
“Apartheid suçunun meydana gelmiş olması, insanlık tarihinde sonsuza kadar silinmez bir felaket olarak kalacaktır. Gelecek nesiller elbette şunu soracaktır: Nasıl bir hata yapıldı da, evrensel insan hakları beyannamesinin kabul edilmesinin ardından bu sistem kendini tesis edebildi? Hepimizin ayağa kalkıp “yeter artık” demesinin bu kadar uzun sürmesi, vicdan sahibi tüm erkek ve kadınlara sonsuza dek bir suçlama ve meydan okuma olarak kalacaktır.”

– Nelson Mandela, Birleşmiş Milletler Apartheid'a Karşı Özel Komite Konuşması, 22 Haziran 1990

Johannesburg, Güney Afrika'daki Apartheid Müzesi girişi. (Annette Kurylo, CC BY-SA 3.0)

1994 – APARTHEID REJİMİNİN SONU

Birleşik Demokratik Cephe (United Democratic Front) protesto toplantısı, 1 Mart 1985 (UN Photo, CC BY-NC-ND 2.0)

cezası aldı. 1976'da Soweto'da bir grup siyah çocuk, okullardaki zorunlu Afrikaans dili eğitimini protesto ederken, polis biber gazı ve gerçek mermi ile müdahale etti. 1970'lerde özellikle BM ve dünya kamuoyunun Güney Afrika üzerindeki baskısı artarak devam etti, BM Güvenlik Konseyi Güney Afrika'ya ambargo uygulama kararı aldı.

1980'lerin sonunda apartheid yasalarından bazıları yürürlükten kaldırıldı. F.W. de Klerk'in hükümeti apartheid rejiminin yasal zemini olan önemli yasaları yürürlükten kaldırdı ve Nelson Mandela 11 Şubat 1990'da serbest kaldı. 1994'te yazılan yeni anayasa sonrasında beyaz çoğunluktan oluşmayan koalisyon hükümeti ile birlikte apartheid rejimi resmi olarak son buldu.⁸³ 2020 itibarıyla geçen 26 yılda Güney Afrika'da apartheid rejimini kuran, yöneten ve bu kapsamda sorumluluk almış olan hiç kimse yargılanmadı.

83 History, 'Apartheid' https://www.history.com/topics/africa/apartheid#section_5 -erişim: 07.10.2020-

80 Stanford, 'The History of Apartheid in South Africa' <http://www-cs-students.stanford.edu/~cale/cs201/apartheid.hist.html> -erişim: 07.10.2020-

81 Stanford, 'The History of Apartheid in South Africa' <http://www-cs-students.stanford.edu/~cale/cs201/apartheid.hist.html> -erişim: 07.10.2020-

82 History, 'Apartheid' https://www.history.com/topics/africa/apartheid#section_5 -erişim: 07.10.2020-

2001

İLK YASAL LGBTİ+ EVLİLİK

Hollanda, dünyada LGBTİ+ haklarının daha güçlü şekilde korunduğu ülkelerden biridir. 1811’de “eşcinselliği suç addeden yasalar” yürürlükten kaldırılmış olmasına rağmen sonraki yüzyılda LGBTİ+’lara yönelik ayrımcılık, cezai yargılama vb. uygulamalar yer yer devam etmiştir.⁸⁴

’60 ve ’70’lerde dünyada, hatta günümüzde dahi bazı yerlerde yaygın olan uygulamalar gibi LGBTİ+ kimlikler, Hollanda’da da “hastalık, bozukluk, zihinsel engellilik” olarak anılıyordu. LGBTİ+ hareketinin çalışma ve mücadelesi sonucu 1971’de ayrımcılık yaratan yasalar yürürlükten kaldırıldı. Mücadelenin yaygınlaşması ve yasaların değişmesi toplumsal dinamikleri de olumlu yönde etkiledi. Artan baskılar sonucu Amerikan Psikiyatri Derneği (APD)’nin her anlamda ayrımcı “zihinsel bozukluk” tanımı

1974’te kaldırıldı, ancak APD’nin ayrımcı uygulamalarına yönelik mücadele günümüze kadar devam etti.

Evlilik eşitliğine yönelik spesifik çalışmalar ise 1980’lerde sivil toplum örgütlerinin çabaları ve Parlamento’ya ilettikleri talepler ile başladı. 1995’de özel bir komisyon kuruldu ve teklif edilen yasanın son taslağı 2000 yılında tamamlandı. 1 Nisan 2001’de yürürlüğe giren yasa ile LGBTİ+’lar için evlilik eşitliği yasallaştı.⁸⁵ Amsterdam Belediye Başkanı huzurunda, 1 Nisan günü Hollanda’da dört LGBTİ+ çift ilk kez evlendi. 1 Nisan 2001 tarihi, eşitlik mücadelesinde önemli bir mihenk taşı olmakla birlikte, üstünden geçen 19 yılda LGBTİ+ mücadelesi güçlenerek büyümeye devam ediyor.

(Cary Bass-Deschenes, CC BY-SA 2.0) |

“Eşitlik, yasaların çıkarılmasından daha fazlasıdır. Mücadele, asıl farkı yaratan, toplumların kalp ve akıllarında kazanılır.”

– Barbara Gittings

⁸⁴ KAOSGL, Anti-Homofobi Kitabı, <https://kaosglderneği.org/images/library/2009antihomofobi-kitap.pdf> -erişim: 25.11.2020-

⁸⁵ KAOSGL, Anti-Homofobi Kitabı, <https://kaosglderneği.org/images/library/2009antihomofobi-kitap.pdf> -erişim: 25.11.2020-

Hollanda’da Nisan 2001 içerisinde ilk evlenen çiftlerden biri.

2001

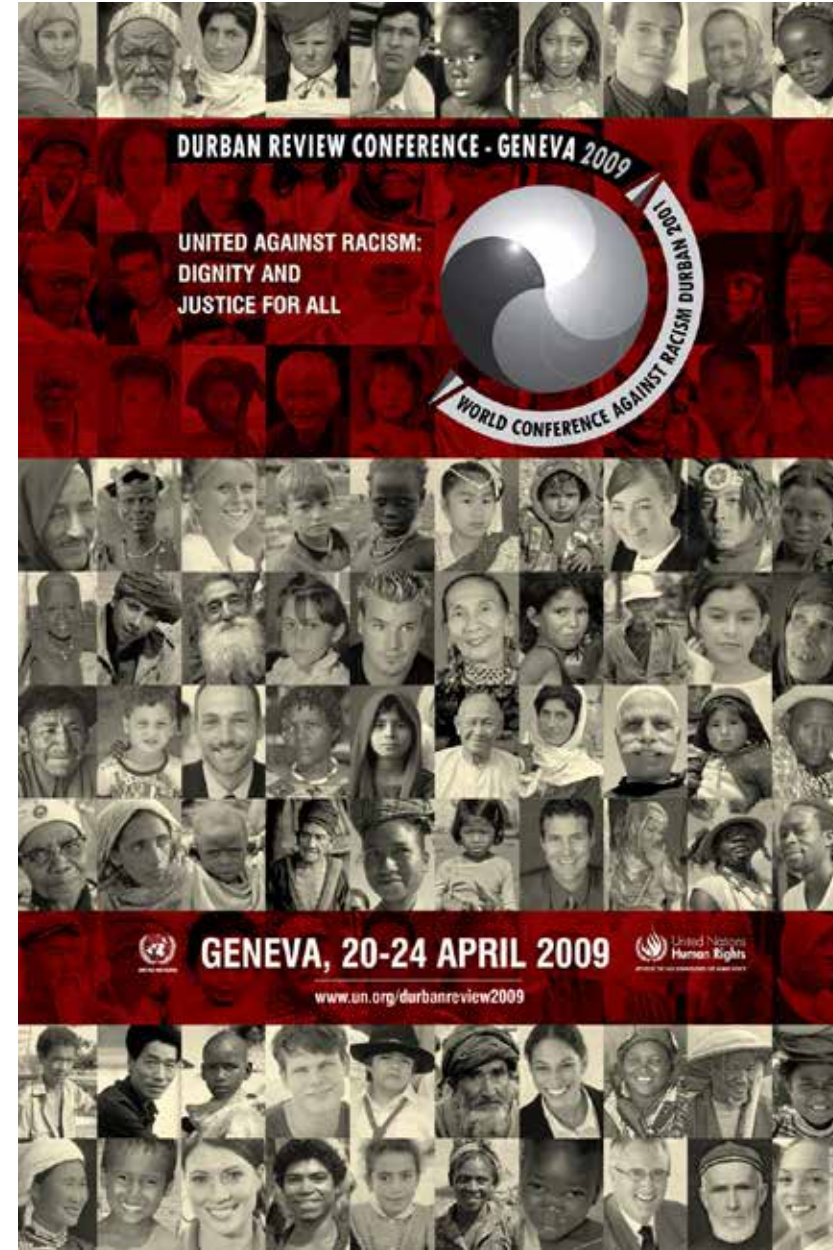
DURBAN DEKLARASYONU VE EYLEM PLANI

Durban Deklarasyonu ve Eylem Planı, 2001 yılında Dünya Irkçılık Karşıtı Konferansı'nda kabul edildi. Deklarasyon bağlayıcı olmamakla birlikte, 2001 sonrası uluslararası ve ulusal savunuculuk faaliyetlerinin temelini oluşturması sebebiyle önemli bir belgedir. Eylem planı; ırk ayrımcılığı, ırkçılık, yabancı karşıtlığı ve ilgili hoşgörüsüzlüğe dair somut mücadele tedbirlerini içerir. Deklarasyon ve Eylem Planı, belirlediği sorunlarla mücadele ve her türlü ırk ayrımcılığının sona ermesi için alınacak tedbirler ve ayrılacak kaynaklar için birincil sorumluluğu devletlere yüklemektedir.

Deklarasyon, gerçekçi şekilde ırkçılığın farklı biçimlerde devam ettiği farkındalığı ile ilgili pay-

daşların ırkçılıkla; ulusal, bölgesel ve uluslararası seviyelerde farklı şekilde mücadele etmesi gerektiğinin hatta ırkçılık karşıtı mücadelenin evrensel olarak devam etmesi gerektiğinin altını çizer. Bu kapsamda devletler, sivil toplum örgütleri, özel sektör ya da medya gibi tüm paydaşların rol üstlenmesi gerekir. Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı ihlaline uğrayan kişiler, Deklarasyon'da "mağdur" değil hak sahibi olarak konumlandırılır. Ayrıca çoğu zaman ayrımcılığın keşimsel olduğu ve çoklu ayrımcılıkla mücadele etmek için alınacak tedbirlerin spesifik ve somut olması tavsiye edilir.⁸⁶

Durban Deklarasyonu'nun taslak sürecinde metinde kölelik, Transatlantik köle ticareti ve

2009'da yapılan Durban Değerlendirme Konferansı afişi

2001 DURBAN DEKLARASYONU VE EYLEM PLANI

“Irkçılık, ırk ayrımcılığı, yabancı düşmanlığı, ilgili hoşgörüsüzlük ile bunların tüm menfur, gelişen biçimleri ve tezahürlerine karşı küresel bir mücadele, uluslararası toplum için bir öncelik meselesidir. Bu Konferans, bunların tüm boyutlarını değerlendirmek ve tanımlamak, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde, diğerlerinin yanında yenilikçi ve bütüncül yaklaşımların başlatılması ve pratik ve etkili önlemlerin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi yoluyla insanlığın yıkıcı kötülüklerinin tüm boyutlarının değerlendirilmesi ve tanımlanması için benzersiz ve tarihi bir fırsat sunmaktadır.”

– Deklarasyon, Önsöz

sömürgeciliğe yapılan atuf ile tazminat ödenmesi gerekliliği birçok fikir ayrılığına yol açmıştır. Belgede kölelik ve sömürgeciliğin günümüzdeki sosyal ve ekonomik eşitsizliklere yol açtığı açıkça belirtilmiştir.⁸⁷

Deklarasyon ve Eylem Planı, ırk ayrımcılığı, ırkçılık, yabancı karşıtlığı, ilgili hoşgörüsüzlük ile kölelik ve sömürgeciliğin günümüzdeki etkileri ile mücadele edilebilmesi için bir dizi strateji öngörülmektedir. Ayrıca güçlü bir uluslararası yasal çerçeve oluşturulması, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin desteği ile uluslararası

işbirliğinin geliştirilmesi, STÖ'ler, ulusal insan hakları kurumları, devletler gibi farklı aktörler ile özellikle de gençlerin bu süreçlere katılımının sağlanması gerektiği belirtilmiştir.

Birleşmiş Milletler bünyesinde Deklarasyon ve Eylem Planı'nın uygulanması için yapılan çalışmalar devam etmektedir. 2009 ve 2011 yıllarında Durban II ve III isimleriyle anılan iki konferans daha düzenlenmiştir. Ancak, ilk konferansta yaşanan fikir ayrılıkları sebebiyle yaklaşık 10 farklı devlet bu konferansları boykot etmiştir.

2003

TÜRKİYE’DE GERÇEKLEŞTİRİLEN İLK ONUR YÜRÜYÜŞÜ

Türkiye’de Onur Haftası, ilk kez 2 Temmuz 1993 yılında “Cinsel Özgürlük Etkinlikleri” adıyla İstanbul’da kutlanmak istendi. Ancak etkinlikler, İstanbul Valiliği tarafından “örf, adet ve toplumun değer hükümlerine aykırı” olduğu gerekçesiyle yasaklandı. Hatta aktivistler önceki gece ev baskınlarında gözaltına alındı, yurtdışından gelenler sınır dışı edildi, İstiklal Caddesi’nde yürüyüşü engelleyici tedbirler alındı.⁸⁸

Türkiye’deki ilk kitlesel ve kamusal Onur Yürüyüşü, 93 yılı deneyiminin ardından örgütlenmeye başlayan aktivistlerin katkılarıyla ancak 10 yıl sonra mümkün olabildi. Aradan geçen sürede, Onur Haftası özellikle Lambdaistanbul tarafından kapalı salon etkinlikleri ve aktivistler arasında düzenleniyordu.⁸⁹ İlk yürüyüş, 2003’te Lambdaistanbul’un olduğu Terkos Çıkma-zı’ndan başlayarak Mis Sokak’ta yapılan basın

açıklaması ile son buldu. Yürüyüşün Taksim Meydanı’na taşınması ise 2005’teydi. Hormonlu Domates Ödülleri de ilk kez bu yılda düzenlendi.

2000’li yıllardan itibaren Onur Haftası yürüyüş ve etkinlikleri metropoller dışına da yayıldı. 2012 ve 2013 yıllarında İstanbul’da yapılan yürüyüşlere rekor sayıda katılım gerçekleşti. İlk Trans Onur Yürüyüşü 2010 yılında, yine Beyoğlu’nda yapıldı.⁹⁰ 2015’te başlayan yasaklama girişimleri 2020 yılı itibarıyla devam ederken, Onur Yürüyüşü 2020’de pandemi koşulları da düşünülerek ilk kez dijital alana taşındı.⁹¹

Türkiye’de LGBTİ+ hareketi, karşılaştığı bütün engelleme ve yasaklama girişimlerine rağmen, verdiği hak mücadelesini daha güçlü örgütlenecek, yenilikçi yöntemlerle birlikte sürdürüyor.

“Buradayız, alışın, gitmiyoruz!”

2013’te İstanbul Beyoğlu’nda yapılan Onur Yürüyüşü (Lubunya, CC BY-SA 3.0)

2003 - TÜRKİYE’DE GERÇEKLEŞTİRİLEN İLK ONUR YÜRÜYÜŞÜ

2019’da İstanbul Beyoğlu’nda yapılan Onur Yürüyüşü (İstanbul Onur Haftası)

2008’de İstanbul Beyoğlu’nda yapılan Onur Yürüyüşü (Turkish Flame, CC BY-SA 3.0)

Bianet, ‘90’ların Hak Mücadeleleri LGBTİ Kaldırımın Altından Gökkuşağı Çıkıyor’, Elif İnce

⁸⁸ Bianet, ‘93’ün Yasaklı Onur Yürüyüşü’ <https://m.bianet.org/bianet/print/160555-93-un-yasakli-onur-yuruyusu> -erişim: 25.11.2020-
⁸⁹ KAOS GL, ‘Onur Yürüyüşüne Gittik’, 30.07.2012, <https://kaosgl.org/haber/onur-yuruyusune-gittik> -erişim: 25.11.2020-
⁹⁰ Bianet, ‘Trans Onur Yürüyüşü Basın Açıklaması Harbiye’de Yapıldı’, 02.07.2017 <https://m.bianet.org/bianet/lgbti/187934-trans-onur-yuruyusu-basin-aciklamasi-harbiye-de-yapildi> -erişim: 25.11.2020-
⁹¹ İstanbul Onur Haftası, ‘Tarihte Bir İlk: Onur Haftası Etkinlikleri Online Olarak Düzenlenecek’, <http://prideistanbul.org/tarihte-bir-ilk-onur-haftasi-etkinlikleri-online-olarak-duzenlenecek/> -erişim: 25.11.2020-

2006

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ENGELLİLERİN
HAKLARINA İLİŞKİN SÖZLEŞME’NİN
KABUL EDİLMESİ

Birleşmiş Milletler’de engelli haklarına dair yürütülen çalışmalar 1970’lerden itibaren artarak bildirge ve eylem planlarının oluşturulması ile devam etti. 1987’de yapılan uzman toplantılarında ilk kez engelli kişilere yönelik ayrımcılığın önlenmesine dair bir uluslararası sözleşmenin oluşturulması fikri öne sürüldü.⁹² 2001 yılında BM Genel Kurulu’na temel insan hakları sözleşmelerinin diğer herkes ile birlikte engelli kişiler için de geçerli olmasına rağmen, engellilerin haklarına dair spesifik, bağlayıcı ve kapsamlı hükümlerin yokluğunun hak ihlallerini artırdığı argümanı ile sunulan teklif üzerine Sözleşme’nin hazırlanması için çalışmalara başlandı.

Altı yıl boyunca en az sekiz resmi oturum yapıldı, sürece sivil toplum örgütleri ve aktivistlerin de katılması sağlandı. BM Engellilerin Haklarına

İlişkin Sözleşme (EHİS), Mart 2007’de imzaya açıldı, 3 Mayıs 2008’de 20 Taraf Devlet tarafından onaylanmasıyla yürürlüğe girdi; EHİS, tarihte en hızlı destek bulan insan hakları sözleşmelerinden biridir.⁹³ İlk maddede belirtildiği üzere “*Bu Sözleşme’nin amacı, engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik ve temin etmek ve insanlık onurlarına saygıyı güçlendirmektir.*”⁹⁴ Ayrıca; Taraf Devletleri engelliliğe dair hak temelli bakış açısını benimsemeleri, ulusal mevzuat ve sistemlerini Sözleşme’de belirlenen standartlar ile uyumlu hale getirme konusunda yükümlü kılar. Sözleşme, engelli haklarına sosyal imkanlar, eğitim, istihdam, kişisel gelişim, sağlık, hukuki ve sosyal bariyerler gibi birçok farklı açıdan yaklaşır.

New York Engelli Onur Yürüyüşü 2016. (New York Şehri Ulaşım Departmanı, CC BY-NC-ND 2.0)

13 ARALIK 2006 – BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ENGELLİLERİN
HAKLARINA İLİŞKİN SÖZLEŞME’NİN KABUL EDİLMESİ

“Pek çok zorlukla karşı karşıya olduğumuz doğrudur, ancak doğru yönde ilerleyebilmek için her zamankinden çok daha fazla araca sahip olduğumuz da doğru. ... Artık daha fazla bekleyemeyiz; engelli kişileri dışlamak için artık bahane yok.”

– Catalina Devandas-Aguilar, Sosyal Kalkınma Komisyonu’nun 54. Oturumu’ndaki konuşması, 5 Şubat 2015

Almanya’da Behinderten gösterisi (Bundesarchiv, Bild 183-1990-0125-035 / Zimmermann, Peter / CC-BY-SA 3.0, CC BY-SA 3.0 DE)

⁹² United Nations Department of Economic and Social Affairs Disability, ‘Backgrounder: Disability Treaty Closes a Gap in Protecting Human Rights’ <https://www.un.org/development/desa/disabilities/backgrounder-disability-treaty-closes-a-gap-in-protecting-human-rights.html> -erişim: 21.09.2020-

⁹³ United Nations Department of Economic and Social Affairs, ‘The United Nations and Disability: 70 Years of the Work Towards a More Inclusive World’ https://www.un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2018/01/History_Disability-in-the-UN_jan23.18-Clean.pdf -erişim: 21.09.2020-

⁹⁴ Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, Önsöz.

2011

İSTANBUL SÖZLEŞMESİ (KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE AİLE İÇİ ŞİDDETİN ÖNLENMESİ VE BUNLARLA MÜCADELEYE İLİŞKİN AVRUPA KONSEYİ SÖZLEŞMESİ)

İstanbul Sözleşmesi, resmi ismiyle “Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi”, Mayıs 2011’de imzaya açıldı ve 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girdi. 2020 yılı itibarıyla Sözleşme, Avrupa Birliği ve 45 ülke tarafından imzalanmış, 34’ü tarafından onaylanmıştır. Kadına yönelik şiddeti açıkça yasaklayan Sözleşmeyi ilk onaylayan ülke 2012’de Türkiye olmuştur.⁹⁵ Sözleşme; kapsamı ve getirdiği denetim mekanizması nedeniyle bu konuda hukuki bağlayıcılığı bulunan ilk uluslararası insan hakları metnidir.

Duygusal, cinsel, ekonomik ya da fiziksel her türlü şiddeti yasaklayan Sözleşme “önleme, koruma, kovuşturma ve koordineli politika oluşturulması” ayakları üzerine inşa edilmiştir. Sözleşme’de “*cinsiyet, toplumsal cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya başka tür görüş, ulusal veya sosyal köken, bir ulusal azınlıkla bağlantılı olma, mülk, doğum, cinsel yönelim, toplum-sal cinsiyet kimliği, sağlık durumu, engellilik, medeni hal, göçmen veya mülteci statüsü veya başka bir statü*” gibi çok kapsamlı bir ayrımcılık tanımı yapılmıştır.⁹⁶ Yine bununla birlikte ev içi şiddet, önceki tanımlamalardan farklı olarak; ki-

11 MAYIS 2011 - İSTANBUL SÖZLEŞMESİ (KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE AİLE İÇİ ŞİDDETİN ÖNLENMESİ VE BUNLARLA MÜCADELEYE İLİŞKİN AVRUPA KONSEYİ SÖZLEŞMESİ)

“İstanbul Sözleşmesi yaşatır, Vazgeçmiyoruz”

- Sözleşmenin uygulanması için yürütülen kampanya sloganlarından bir tanesi.

İstanbul Sözleşmesi'ni Uygula! Pankartı, Evrim Kepenek/bianet

şilerin aynı evde yaşaması, eski ya da güncel eş veya partner olma durumu fark etmeksizin her türlü şiddeti kapsar. Sözleşme'nin uygulanması GREVIO (Kadınlara Karşı Şiddet ve Ev İçi Şiddete Karşı Uzman Eylem Grubu) isimli bağımsız uzmanlar grubu tarafından izlenmektedir.

Türkiye'ye ilişkin 2018’de yayınlanan değerlendirme raporu, yasaların uygulanmasına ilişkin sorunlara ve çözümlere işaret etmiştir. Rapor; cezai suçların faillerinin soruşturulması, kovuşturulması ve cezalandırılmasına ilişkin yargı verilerinin bulunmayışının, uygulamaların izlen-

mesini imkansız kaldığını belirtir. Ayrıca cinsiyetçi önyargıların ve mağduru suçlamanın, kadına yönelik şiddete ilişkin mahkeme dosyalarında takdire bağlı indirim yol açtığı konusunun altını çizer.⁹⁷

Etkin biçimde uygulanmaması bir tarafa, Sözleşme 2020’den bu yana hedef gösterilmektedir. Özellikle kadın hakları ve LGBTİ+ hakları alanında çalışan aktivistler, STÖ’ler çevrimiçi kampanyalar ve barışçıl gösteriler yoluyla Sözleşme’nin daha etkin uygulanması için mücadelelerini sürdürüyor.

⁹⁵ Avrupa Konseyi, Sözleşme No. 210’a Dair İmza ve Onay Tablosu, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures> -erişim: 10.10.2020-

⁹⁶ Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Hakkındaki Avrupa Konseyi Sözleşmesi, <https://rm.coe.int/1680462545> -erişim: 10.10.2020-

⁹⁷ Semih Özkarakas, ‘Dayanışma’

⁹⁷ GREVIO Türkiye Değerlendirme Raporu, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/news/none-grevio-turkiye-raporunu-acikladi/> -erişim: 10.10.2020-

2013

BLACK LIVES MATTER (BLM) / SİYAHILARIN HAYATI DEĞERLİDİR

Amerika'da 2013 yılında başlamış olan siyahılara yönelik polis muamelesi veya her türlü ırk temelli şiddete karşı mücadele eden bir toplumsal harekettir. Herhangi bir merkezi yönetimi olmayan BLM hareketi, 2013'te bir grup kadın aktivist tarafından başlatıldı ve hız kazanarak uluslararası nitelik kazandı. BLM hareketi Amerika'da köklü bir siyah medeni haklar mücadelesinin devamı niteliğindedir.

2012 yılında Florida'da George Zimmerman isimli bir sivil mahalle bekçisi kendi mahallesinde gezen 17 yaşındaki Afro-Amerikalı Trayvon Martin'i silahla öldürdü. Zimmerman, Trayvon Martin'in silahlı olmasına rağmen kendini savunduğunu iddia etti, açılan davada "delil yetersizliğinden" beraat etti. 2014'te ise Missouri, Ferguson'da 18 yaşındaki Michael Brown'un beyaz polis memuru Darren Wilson tarafından vurularak öldürülmesinin ardından büyük çapta gösteriler başladı, süreklilik arz etmemekle

birlikte protestolar yaklaşık bir yıl devam etti. BLM ise kamusal alanda bu iki olay ile birlikte görünürlük kazandı.

2020 yılında ise Breonna Taylor'ın evinde uyurken polis tarafından vurularak öldürülmesi ve George Floyd'un iddialara göre sahte \$20 kullandığı için polis tarafından kelepçelenerek boğularak öldürülmesi ile başlayan gösteriler önce ABD geneline, daha sonra tüm dünyaya yayıldı. ABD'de Mayıs - Ağustos ayları arasında en az 7,750 BLM gösterisi kaydedildi. Sivil toplum örgütleri ve gözlemcilerin çalışmalarının da gösterdiği üzere protestolara ve katılımcılara yönelik orantısız güç ve şiddet kullanımı yaygındı. Örneğin, Mayıs ayında en az 43,000 ulusal muhafız (ordu mensubu, bir tür iç güvenlikten sorumlu kuvvet) göreve çağırılmıştır; 1960'lar-daki siyah medeni haklar hareketinden beri bu ölçekte bir ulusal muhafız mevcudiyetine başvurulmamıştır.⁹⁸

Black Lives Matter logosu

Elon, ABD'den BLM gösterileri (Anthony Crider, CC BY 2.0)

Fransa'da BLM protestoları (Chris93, CC BY-SA 4.0)

BLM gösterilerinden "Sessizlik = Şiddet" yazılı bir bayrak (Anthony Crider, CC BY 2.0)

"Nefret ve ayrımcılığı sona erdirene kadar hiçbirimiz dinlenemeyiz, mutlu olamayız, evde olamayız ve huzurlu olamayız."

– John Lewis

98 NBC News, April Glaser, 'Who decides when there are helicopters? Experts weigh in on National Guard monitoring protests' <https://www.nbcnews.com/business/business-news/who-decides-when-there-are-helicopters-experts-weigh-national-guard-n1253599> -erişim: 04.11.2020-

[illegible]

Gümüşsuyu, Ağa Çırağı Sokak
Pamir Apartmanı No:7 Daire:1,
34437 Beyoğlu/İstanbul

Tel: 0212 293 63 77
esithaklar@gmail.com

esithaklar.org